

ISSN: 2149-5203

MALİYE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Research Journal of Public Finance

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

68

DAVRANIŞSAL MALİYE PERSPEKTİFİNDEN KAYIPTAN KAÇINMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

COOPERATIVES AND MUNICIPALITIES IN THE CONTEXT OF LOCAL DEVELOPMENT INTERACTIONS

ERHAN ÇELİK / İSA SAĞBAŞ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

83

TÜRKİYE'DE HİSSEDİLEN VERGİ YÜKÜ UNSURLARINI ANLAMAK: NİTEL BİR ANALİZ

UNDERSTANDING THE ELEMENTS OF PERCEIVED TAX BURDEN IN TURKEY: A QUALITATIVE ANALYSIS

SERAP PÜREN / RECEP YÜCEDOĞRU

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

107

İKLİM KRİZİYLE MÜCADELENİN FİNANSMANI ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ZAMANLAR ARASI DIŞSALLIKLARIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND INTERNALIZATION OF INTERTEMPORAL EXTERNALITIES IN THE FRAMEWORK OF FINANCING THE CLIMATE CRISIS

HARUN KILIÇASLAN / MALAM SOARES CASSAMÁ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

Maliye Araştırmaları Dergisi

Aralık / December 2022 Cilt / Volume: 8 Sayı / Issue: 2 ISSN:2149-5203

**Research Journal of Public Finance
(RJPF)**

İmtiyaz Sahibi / Published by

Doç. Dr. Furkan BEŞEL

Editörler / Editors

Prof. Dr. Temel GÜRDAL

Yardımcı Editörler / Co-Editors

Dr. Öğr. Üyesi. Veysel İNAL

Dizgi / Typesetting

Arş. Gör. Enes TEKŐAN

Dil Editörü (Türkçe) / Language Editor (Turkish)

Arş. Gör. Tunahan DEĞİRMENÇİ

Dil Editörü (İngilizce) / Language Editor (English)

Doç. Dr. Dinara Zubaidullina

Adres: Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, Esentepe Kampüsü
54187 Sakarya / Türkiye

maliyearastirmalari@sakarya.edu.tr

Tel: +90 (264) 295 6357

Fax: 0 (264) 295 5562

MAD
Maliye Araştırmaları Dergisi

Maliye Araştırmaları Dergisi

Aralık / December 2022 Cilt / Volume: 8 Sayı / Issue: 2 ISSN:2149-5203

Research Journal of Public Finance (RJPF)

Alan Editörleri / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU
Prof. Dr. Mecit EŞ Doç. Dr. İbrahim DEMİR

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Fuat ERDAL Prof. Dr. A. Burçin YERELİ
Prof. Dr. Tarık VURAL Prof. Dr. Mehmet TOSUNER
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI Prof. Dr. Mehmet TUNÇER
Prof. Dr. Kamil TÜĞEN Doç. Dr. Furkan BEŞEL
Prof. Dr. Mehmet YÜCE Doç. Dr. Hakan YAVUZ
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL

**Hakemli bir dergi olan Maliye Araştırması Dergisi aşağıdaki indeksler tarafından
taranmaktadır:**

CiteFactor, Acarİndex, Index Copernicus, Asos İndeks, İnfobase İndex

Bu derginin her türlü yayım ve telif hakkı Maliye Araştırmaları Dergisi'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre, fotokopi, dijital ve benzeri yöntemlerle herhangi bir bölümü veya tamamı Dergi Sahibinin veya Yayın Kurulu Başkanının izni olmadan basılamaz ve çoğaltılamaz. Bilimsel etik kurallarına uygun olmayan alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin fikri sorumluluğı yazarlara aittir.

Editörden

Sayın okurlarımız

Maliye Araştırmaları Dergisi(MAD), Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından 2015 yılından bu yana tarafsız ve ilkeli yayın anlayışı ile Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli uluslararası bir dergidir.

MAD yapılacak araştırma ve bilimsel çalışmaların bilim çevreleri, piyasa ve ilgilenenlerce paylaşılmasını, müzakere edilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. MAD ekibi olarak amacımız ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel makaleler yayınlanmasını sağlamaktır. MAD olarak her yıl yayın politikamız doğrultusunda yeni adımlar atıyoruz. Geçtiğimiz yıl dergimizi Open Journal System platformundan Dergipark platformuna taşıdık. Ayrıca çok kısa bir süre içerisinde alanda önde gelen indekslerde indekslenmeye başlayacağımızı da ifade etmekten mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayıya yayınlanmak üzere gelen çalışmalardan, titiz bir hakemlik süreci sonucunda 3 çalışma akademik olarak yayına yeterli bulunmuştur.

Tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan Covid-19 salgınının neden olduğu kısıtlı imknlara rağmen bu süreçte özveriyle gayret eden dergi ekibimize, n inceleme aşamasında desteğini esirgemeyen hocalarımıza ve kendilerine gönderilen makaleleri hiçbir karşılık beklemeden en ince ayrıntısına kadar okuyup değerlendirmek suretiyle dergimize destek olan hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Temel GÜRDAL

YAZIM KURALLARI

Başlık

1. Gönderilen bütün makalelerin başında, Türkçe başlık olmalıdır.
2. Başlıklarda her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 11 punto olmalıdır.

Özet

1. Özet kısımları 150 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Özetlerde; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.
3. Özetlerde mümkünse kısaltma kullanılmamalıdır.
4. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Anahtar Kelimeler

1. Özet kısımlarının altında anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Title

1. Özet kısımlarının altında anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Abstract

1. Özet kısımları 150 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Özetlerde; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.
3. Özetlerde mümkünse kısaltma kullanılmamalıdır.
4. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Key Words

1. İngilizce Özetin altına İngilizce anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

JEL Classification Codes

1. Gönderilen makalelerde JEL (JOURNAL of ECONOMIC LITERATURE) sınıflaması yapılmalıdır
2. Sınıflama yapabilmek için http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php adresinden yararlanılabilir.

YAZIM KURALLARI

GİRİŞ

1. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kullanılan yöntem, çalışmanın literatüre yapacağı katkı ve çalışmanın kapsamı belirtilmelidir.

Dipnot

1. Gerektiği takdirde dipnotlarla açıklamalar yapılabilir.
2. Dipnot karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Başlıklar

1. Giriş, Sonuç ve Kaynakça başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
2. Başlıklar koyu yazılmalıdır.
3. Tüm başlıklar kalın (bold), iki yana yaslı (girintisiz) ve yalnızca kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanır, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler;
  - 1.
  - 1.1.
  - 1.1.1.gibi birden çok haneli olarak numaralandırılmalıdır.

Yazı Türü

1. Gönderilen yazılar 1 satır aralıklı, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
2. Yazı 11 puntoda Times New Roman ve Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır.
3. Yazılar iki yana yaslı olmalıdır

Tablolar

1. Gönderilen yazılar 1 satır aralıklı, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
2. Yazı 11 puntoda Times New Roman ve Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır.
3. Yazılar iki yana yaslı olmalıdır
4. Kaynaklar tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
5. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır
6. Kaynak ibaresi koyu harfle yazılmalıdır.

YAZIM KURALLARI

Denklemler

1. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağıında yer almalıdır.
2. Matematiksel ve istatistiksel simgeler Microsoft Office denklem düzenleyicisi ya da benzer bir denklem düzenleyicisi ile hazırlanmalıdır.

Şekiller ve Grafikler

1. Şekillere ve Grafiklere başlık ve numara verilmelidir.
2. Başlıklar şekillerin ve grafiklerin altında yer almalıdır ve metne ortalanmalıdır.
3. Grafiklerin bilgisayar yazılım programı çıktısı olmamaları , çizim veya çizim resim halinde ve marj ayarlarını aşmayacak şekilde düzenlenmiş olmaları gerekmektedir.

Kaynakça

1. Kaynakça Yeni Bir sayfadan başlatılmalıdır.
2. Kaynakçada paragraf yapısı "asılı" şeklinde seçilmelidir.
3. Kaynakça kısmında aynı yazarın çok sayıda kaynağı varsa, kaynaklar eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılmalıdır.
4. Kaynakça yazar soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.
5. Kaynakçada sadece makalede kullanılan eserler yer almalıdır.
6. Metinde yer almayan kaynaklar kaynakçaya konulmamalıdır.
7. Kaynakça belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

Paragraf Yapısı

1. Paragraflar iki yana yaslı olarak hizalanmalıdır.
2. Sağ ve spl girintiler 0 (sıfır) cm ve asılı 1 cm olmalıdır.
3. Aralıklar önce ve sonra 6 nk, satır aralı tek olmalıdır.

Sayfa Yapısı

1. Kenar boşlukları tüm yönlerden 4,5 cm olmalıdır.
2. Cilt payı soldan verilmelidir.

•Makaleler, A4 kâğıdı boyutunda ve MS Word programında dergipark üzerinden gönderilir. Ana metin, Times New Roman yazı tipi kullanılarak hazırlanmalıdır.

* Dergide yayımlanması kabul edilen ve yayımlanan yazıların, yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları Maliye Araştırmaları Dergisine aittir.

* Makale sunum ve değerlendirme süreçlerine ilişkin tüm iletişim e-mail sistemi ile gerçekleştirilir. Telefonla bilgi verilmez.

AUTHOR GUIDELINES

Hood

1. All submitted articles must have a Turkish title at the beginning.
2. The first letter of each word should be capitalized in the titles.
3. The character size should be 11 points.

Summary

1. Abstracts should not exceed 150 words.
2. In the abstracts; Care should be taken to include purpose, method, findings and results information.
3. Abbreviations should not be used in abstracts, if possible.
4. The character size should be 10 points.

Keywords

1. Keywords should be written under the abstracts.
2. The first letter of each word should be capitalized.
3. The character size must be 10 points.

Title

1. Keywords should be written under the abstracts.
2. The first letter of each word should be capitalized.
3. The character size must be 10 points.

Abstract

1. Abstracts should not exceed 150 words.
2. In the abstracts; Care should be taken to include purpose, method, findings and results information.
3. Abbreviations should not be used in abstracts, if possible.
4. The character size should be 10 points.

Key Words

1. English keywords should be written under the English Abstract.
2. The character size should be 10 points.

JEL Classification Codes

1. Submitted articles should be classified as JEL (JOURNAL of ECONOMIC LITERATURE)
2. The address http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php can be used for classification.

AUTHOR GUIDELINES

LOGIN

1. In the introduction part, the purpose of the study, the method used, the contribution of the study to the literature and the scope of the study should be stated.

Footnote

1. If necessary, explanations can be made with footnotes.
2. Footnote character size should be 10 points.

Titles

1. Except for the Introduction, Conclusion and Bibliography titles, the chapters and sub-sections are numbered.
2. Headings should be written in bold.
3. All headings should be written in bold, justified (without indentation) and only the first letter of the words should be capitalized.
4. Chapters should be numbered respectively (1st, 2nd, 3rd, ...), subsections and other subsections below them;
one.
1.1.
1.1.1.
should be numbered as multiple digits.

Font Type

1. Manuscripts should be 1 line-spaced, with tables and figures, and a maximum of 25 pages.
2. The manuscript should be prepared using 11 point Times New Roman and Turkish font.
3. Manuscripts should be justified

Tables

1. Manuscripts should be 1 line-spaced, with tables and figures, and a maximum of 25 pages.
2. The manuscript should be prepared using 11 point Times New Roman and Turkish font.
3. Manuscripts should be justified
4. References should be written below the tables and figures.
5. Character size must be 10 points
6. Reference should be written in bold.

equations

1. The sequence number to be given to the equations should be placed in parentheses on the right of the page.

AUTHOR GUIDELINES

2. Mathematical and statistical symbols should be prepared with the Microsoft Office equation editor or a similar equation editor.

Shapes and Graphics

1. Figures and Graphics should be titled and numbered.
2. Headings should be placed below figures and graphics and should be centered in the text.
3. The graphics must not be the output of a computer software program, they must be in the form of drawings or drawings and must not exceed the margin settings.

REFERENCES

1. Bibliography should start from a New Page.
2. In the bibliography, the paragraph structure should be chosen as "hanging".
3. If there are many references by the same author in the bibliography, the sources should be listed in order from oldest to newest.
4. The bibliography should be arranged alphabetically according to the surnames of the authors.
5. Only the works used in the article should be included in the bibliography.
6. References not included in the text should not be included in the bibliography.
7. The bibliography should be prepared in accordance with the examples specified.

Paragraph Structure

1. Paragraphs should be justified.
2. Right and spl indents should be 0 (zero) cm and hanging 1 cm.
3. Spacing should be 6 pt before and after, single line spacing.

Page structure

1. Margins should be 4.5 cm from all directions.
2. The gutter should be given from the left.

• Articles are sent in A4 paper size and in MS Word program through Dergipark. The main text should be prepared using Times New Roman font.

* All publication rights of the articles accepted and published in the journal, in written and electronic media, belong to the Journal of Finance Studies.

* All communication regarding the article submission and evaluation processes is carried out via the e-mail system. No information is given over the phone.

ETİK İLKELER ve YAYIN POLİTİKASI

Dergimiz 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır.

Değerli araştırmacılarımız, dergimize makale göndermeden önce, makale yazım kılavuzumuzu mutlaka okuyunuz.

Dergimiz 2015 - 2020 dönemlerinde yılda üç sayı olacak şekilde yayın politikası geliştirmiştir. 2021 yılından itibaren yılda iki sayı çıkartılacaktır.

Dergimizin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergimizde yayınlanan tüm eserlerin sorumluluğu yazarlarımıza aittir.

ETHICAL PRINCIPLES AND PUBLICATION POLICY

Our journal started its publication life in 2015.

Dear researchers, before submitting an article to our journal, please read our article writing guide.

Our journal has developed a publication policy for three issues per year in the 2015 - 2020 periods. From 2021 onwards, two issues will be issued annually.

The literary language of our journal is Turkish and English. The responsibility of all works published in our journal belongs to our authors.

DAVRANIŞSAL MALİYE PERSPEKTİFİNDEN KAYIPTAN KAÇINMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Analysis of Factors Affecting Loss Aversion from a Behavioral Public Finance Perspective

Atıf / Citation

Çelik, E., ve Sağbaş, İ., (2022). "Davranışsal Maliye Perspektifinden Kayıptan Kaçınmayı Etkileyen Faktörlerin Analizi". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 68-82.

Erhan ÇELİK

Öğr. Gör. Dr.
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi,
Rektörlük,

Alanya-Antalya /Türkiye
celik.erhan07@gmail.com
Orcid ID:0000-0002-9739-9710

İsa SAĞBAŞ

Prof. Dr.,
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
İİBF,

Maliye Bölümü,
Afyonkarahisar/Türkiye
isagbas@aku.edu.tr,
Orcid ID:0000-0002-9374-7247

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliő Tarihi: 29.08.2022

Kabul Tarihi: 28.11.2022

Yayın Tarihi: 31.12.2022

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıőtir.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Davranışsal Maliye Perspektifinden Kayıptan Kaçınmayı Etkileyen Faktörlerin Analizi¹

Özet

Kahneman ve Tversky, 1979 yılında yayımlanan çalışmalarında beklenti teorisini ortaya koymuşlardır. Beklenti teorisi, rasyonel karar verme konusuna yeni bir bakış açısı getirmiştir. Rasyonel bireyin aynı miktarda kayıp ile kazanca eşit değer atfetmesi beklenmektedir. Ancak deneysel çalışmaların bulguları bu beklentiyi teyit etmediği gibi tersini göstermektedir. Beklenti teorisi kapsamında ele alınan konulardan birisi olan kayıptan kaçınma, aynı miktardaki kayıp ile kazancı karşılaştıran bireyin bu kayba, kazanca göre daha fazla değer atfetmesidir. Kayıptan kaçınma, ekonomik analizlerde giderek daha fazla ilgi gören önemli bir psikolojik kavramdır. Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarında psikolojilerinin önemli bir yer edindiğini ortaya koyan deneysel çalışmalar davranışsal maliye alanına yeni bir yön vermiştir. Bu çalışmanın amacı, davranışsal maliye perspektifinden kayıptan kaçınmayı etkileyen faktörlerin tespit edilmesidir. Anket tekniği ile 817 katılımcıdan veri toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle elde edilen verilerin analizinde Logit regresyon modelinden yararlanılmıştır. Tversky ve Kahneman tarafından 2,25 olarak tahmin edilen kayıptan kaçınma oranı 4,50 olarak tahmin edilmiştir. Bulgularımıza dayalı olarak bireylerin risk düzeyi arttıkça kayıptan kaçınma oranının azaldığı ve yaşadıkları bölgenin nüfusu arttıkça da kayıptan kaçınma oranının arttığı iddia edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal İktisat, Davranışsal Maliye, Beklenti Teorisi, Kayıptan Kaçınma.

JEL Kodları: D91, G41, H26

Absract

Kahneman and Tversky introduced the prospect theory in their work published in 1979. Prospect theory has brought a new perspective to rational decision making. A rational individual is expected to attribute equal value to gain with the same amount of loss. However, the findings of experimental studies do not confirm this expectation and show the opposite. Loss aversion, which is one of the subjects discussed within the scope of prospect theory, is that an individual who compares the same amount of loss with the gain attributes more value to this loss than to the gain. Loss aversion is an important psychological concept that is receiving increasing attention in economic analysis. Experimental studies revealing that the psychology of taxpayers has an important place in their attitudes and behaviors towards taxes has given a new direction to the field of behavioral public finance. The aim of this study is to determine the factors affecting loss aversion from a behavioral finance perspective. Data were collected from 817 participants with the questionnaire technique. Logit regression model was used in the analysis of the data obtained by convenience sampling method. The loss aversion ratio, which was estimated at 2.25 by Tversky and Kahneman, was estimated at 4.50. Based on our findings, it can be argued that as the risk level of individuals increases, the rate of loss aversion decreases and as the population of the region they live in increases, the rate of loss aversion increases.

Keywords: Behavioral Economics, Behavioral Public Finance, Prospect Theory, Loss Aversion.

JEL Classification Codes: D91, G41, H26

---

¹ Bu makale, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ danışmanlığında Erhan ÇELİK tarafından hazırlanan ‘Vergi Ödemeyi Açıklamada Beklenti Teorisi’ adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Faydasını maksimum yapmak isteyen bireyler, belirsizlik koşulları altında çeşitli kararlar almak durumunda kalabilmektedir. Günlük hayatta yapılan tercihlerin belirsizlik ve risk içermesi bireyleri kayıplarla yüzleşmek durumunda bırakabilmektedir. Bu bağlamda ekonomi biliminde bireylerin tercihleri, geçmişten günümüze araştırmacıların her daim ilgisini çeken bir konu olmuştur. Özellikle son yıllarda insanların nasıl tercih yaptıklarına dair araştırmalar, psikoloji ve iktisat bilimi araştırmacılarını disiplinlerarası çalışmalar yapmaya yönlendirmiştir. Davranışsal iktisat adı verilen bu alan, bireylerin gerçekte seçim yapma biçimlerini incelemek için laboratuvar deneyleri yapan psikologların ve ekonomistlerin bulgularına dayanarak, neoklasik iktisadi yaklaşımı eleştiren bir ekonomi alanıdır. Bu nedenle davranışsal iktisatçılar, insanların gerçekte nasıl karar verdiklerini incelemek için laboratuvar deneyleri yapan psikologların bulgularından yararlanmaktadır.

Davranışsal maliye ise davranışsal iktisat kapsamında gerçekleştirilen eylemlerin başta vergi olmak üzere maliye bilimi alanına uygulanmasıdır. Özellikle vergi kaçırma eylemi davranışsal maliye kapsamında araştırılabilecek konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı davranışsal maliye perspektifinden kayıptan kaçınmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

1. Teorik Çerçeve

1.1. Beklenti Teorisi

Daniel Bernolli'nin beklenen fayda teorisine bir eleştiri niteliği taşıyan beklenti teorisi, Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından kaleme alınan "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk" adlı çalışmalarında tanıtılmıştır. Beklenen fayda teorisinde kazancın faydası iki varlık durumunun faydaları kıyaslanarak değerlendirilir. Örneğin mevcut varlığınız 1 milyon dolar iken fazladan 500 dolar elde etmenin faydası, 1.000.500 doların faydasıyla 1 milyon doların faydası arasındaki fark kadardır. Bir başka ifadeyle beklenen fayda teorisi, kazanç ve kayıpların faydalarını yalnızca işaretleri (+ veya -) açısından dikkate almaktadır. 500 dolar kayıp ve kazancın insan psikolojisini nasıl etkilediği gibi psikolojik faktörler dikkate alınmaz (Kahneman, 2019: 322).

Kahneman ve Tversky tarafından 1979 yılında yayımlanan beklenti teorisi kısa sürede davranışsal iktisat alanındaki araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Birçok noktada farklılıkları olmakla birlikte beklenti teorisi, 1979 yılından günümüze kadar mikro düzeyde karar verme üzerine beklenen fayda teorisinin bir uzantısı olarak görülebilir (Balaz vd., 2013: 656). Günümüze kadar geçen süreçte beklenti teorisi üzerine başta Kahneman ve Tversky olmak üzere birçok bilim insanı çalışma yapmıştır. Bilim insanları bu çalışmalardan elde edilen bulgular neticesinde hem davranışsal iktisat üzerine hem de beklenti teorisi üzerine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Örneğin Kahneman'a (2003: 162) göre 1970'li yılların başında psikoloji ve iktisat bilimi arasındaki uçurum gerçekten çok büyük görünmekteydi. O'na göre aradan geçen

yaklaşık 30 yıllık süreçte davranışsal iktisat alanında atılan adımların bu uğurumu çok fazla kapattığını söylemek mümkün değildir. Shiller'e (1998: 3) göre beklenti teorisi davranışsal iktisat araştırmaları konusunda diğer davranış teorilerinden daha fazla etkiye sahiptir. Buna rağmen ekonomistler arasında beklenti teorisi, çoğu araştırmacı için beklenen fayda teorisinin arkasından ikinci sırada grlmektedir. Camerer'e (2005: 129) göre beklenti teorisi, beklenen fayda teorisine yalnızca ciddi ve yararlı bir alternatif sunmakla kalmaz aynı zamanda para, mal ve risk konularında düşünmeye de algısal ve psikofiziksel bir bakış açısı getirir.

1.2. Kayıptan Kaçınma

Kayıptan kaçınma, ekonomik analizlerde giderek daha fazla ilgi gören önemli bir psikolojik kavramdır. İlk olarak Kahneman ve Tversky (1979) tarafından beklenti teorisi çerçevesinde önerilmiş ve daha sonra Tversky ve Kahneman (1991) tarafından kesinlik altında seçim için tanımlanmıştır. Kayıptan kaçınmanın popülerliği, geleneksel seçim teorisinde paradoks olarak kalan birçok fenomeni aıklayabilmesinden kaynaklanmaktadır (Schmidt & Zank, 2005: 3).

Kayıptan kaçınma, davranışsal iktisat alanında gerçekleştirilen karar alma araştırmalarında belki de en başarılı ve en yaygın biçimde kullanılan açıklayıcı yapıdır. Beklenti teorisinin bir bileşeni olan ve risk altında karar alma analizi olarak ortaya çıkan kayıptan kaçınma, 'eşit değerdeki kayıpların kazançlardan daha büyük görülmesi' ifadesiyle özetlenebilmektedir. Beklenti teorisindeki ilk açıklamalara göre kayıptan kaçınma, belirli bir miktarda para kazanmak veya kaybetmek için eşit olasılık sunan kumarları kabul etme konusundaki ortak isteksizliği açıklamaktadır. Potansiyel kaybın negatif öznel değerinin, potansiyel kazancın pozitif öznel değerinden çok daha ağır bastığı görülmüştür (Brenner vd., 2007: 369; Henderson, 2008: 547-548).

Kayıptan kaçınma kavramı, gücünü kayıp ve kazanç kelimelerinden almaktadır. Bu kavramda kazanç kelimesinin çekiciliği kadar kayıp kelimesinin iticiliği de bulunmaktadır. Bu iki kavramın öneminin yanında bireyin tercih yaparken bir referans noktasına göre kararını vermesi yani referans bağımlılığı da kayıptan kaçınmanın bir diğer önemli yönüdür. Psikoloji ve ekonomi biliminde kayıpların kazançlara göre daha etkili olduğunun göstergesi referans bağımlılığıdır. Çünkü araştırmacılar, referans bağımlılıği olmadan tek yönlü özelliklerin fayda fonksiyonunun çoğunda azalan getiri sergilediğini iddia etmektedir. Örneğin, çok a olan bir kişi için bir somun ekmek son derece değerlidir fakat karnı doymaya başladığı her bir somunun değeri kesinlikle azalacaktır (Ariely vd., 2005: 134). Benzer Şekilde Bernoulli, belli bir miktar paranın, zengin bir bireye göre fakir bir birey için daha değerli olduğunu ve bu yüzden bireylerin refahı arttıka marjinal faydalarının azalacağını gözlemlemiştir (Trepel vd., 2005: 35).

Kayıptan kaçınma ile ilgili temel kanı, referans noktasının altındaki sonuçları tanımlayan kayıpların, referans noktasının üzerindeki sonuçları tanımlayan kazançlardan daha büyük görünmesidir. Referans noktasında meydana gelecek en küçük bir değişim, kayıpları ve kazançları tersine evirebileceğinden bireylerin tercihlerini

etkileyebilmektedir (Tversky & Kahneman, 1991: 1047). Kayıptan kaçınma, insanların servetlerindeki azalmaya, artıştan daha duyarlı olduklarını ifade etmektedir. Ampirik bulgular, kayıpların kazançlardan yaklaşık iki kat daha güçlü olduğunu göstermektedir. Örneğin 100 dolar kaybedildiğinde duyulan acı, 100 dolar kazanıldığında duyulan memnuniyetin iki katıdır (Thaler vd., 1997: 648). Dolayısıyla insanlar bir referans noktasına göre sonuçları, kazançlar ve kayıplar olarak yorumlar ve kesinlikle aynı orandaki kayıplara kazançlardan daha fazla duyarlıdır (Tversky & Kahneman, 1991: 1040; Abdellaoui vd., 2007: 1659).

Beklenti teorisi ve kayıptan kaçınma prensibi kapsamında referans noktasının göreceli bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, yıl içinde 5000 ₺ peşin vergi ödeyen ve beyanname düzenleme zamanında 200 ₺ daha vergi ödemesi gereken bir vergi mükellefi için referans noktası, 200 ₺ kayıp veya 5200 ₺ kayıp olarak algılanabilir. Diğer yandan aynı mükellef başlangıçta 5700 ₺ peşin vergi ödemişse 5200 ₺'yi referans noktası olarak kabul edip 500 ₺ değerinde kazanç sağladığını da algılayabilir. Görüldüğü üzere mükelleften mükellefe değişebilen referans noktası göreceli bir kavramdır (Saruç, 2015: 66).

Basitçe ifade etmek gerekirse kayıptan kaçınma, kayıpların benzer büyüklükteki kazançlardan daha büyük psikolojik güçle deneyimlendiğini göstermektedir. Bu doğrultuda kayıpların, kazançların bizi iyi hissettirmesinin yaklaşık iki katı kadar acı verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Thaler, 2000: 137). Daha da önemlisi kayıplar ve kazançlar, bireylerin öznel olarak algıladıkları bir referans noktasından kaynaklanan değişiklikler açısından tanımlanmaktadır. Örneğin, 5 \$ elde eden bir kişi 5 \$'ı bir kazanç olarak görebilirken 10 \$ kazanmayı beklerken yalnızca 5 \$ elde eden başka bir kişi elde ettiği 5 \$'ı beklentisine göre 5 \$'lık bir kayıp olarak görebilmektedir (Kahneman & Tversky, 1979).

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere psikoloji ve ekonomi bilimi açısından insanlara, aynı miktardaki kayıpların verdiği acı kazançların verdiği hazzın yaklaşık iki katıdır. Kayıptan kaçınma oranı olarak ifade edilebilecek bu oran birçok deneysel çalışmada tahmin edilmiştir ve genel olarak 1,5 ila 2,5 aralığında hesaplanmıştır. Bir başka ifade ile insanlara yöneltilen “100 ₺ kaybetmenin eşit olasılığını dengelemek için ihtiyacınız olan en küçük kazanç nedir?” ya da “Yazı gelmesi durumunda 100 ₺ kaybedeceğiniz belliyken tura gelmesi durumunda kaç ₺ kazanırsanız bu oyuna katılırsınız?” şeklindeki sorulara verilen cevaplar yaklaşık 150 ₺ ile 250 ₺ aralığında olmaktadır (Kahneman, 2019: 328). Bu oran Tversky ve Kahneman (1992: 311) tarafından 2,25 olarak hesaplanmıştır.

Yeni ve gelişmekte olan bir teori olmasından dolayı, herkes tarafından kabul gören bir kayıptan kaçınma tanımının yapılamaması kayıptan kaçınma oranının hesaplanmasında net bir formülasyon sunamamaktadır. Teorinin öncüleri olarak Kahneman ve Tversky (1979) çalışmalarında, tüm $x > 0$ için kayıptan kaçınmanın $-U(-x) > U(x)$ ile tanımlanması gerektiğini öne sürmüştür. Bu durum bir kayıptan kaçınma katsayısının,

ilgili x değerleri üzerinden $-U(-x) / U(x)$ formülasyonunun ortalaması veya medyanı olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Tversky ve Kahneman (1992) dolaylı olarak $-U(-1\$) / U(1\$)$ formülasyonunu bir kayıptan kaçınma endeksi olarak kullanmıştır. Diğer bir ifadeyle kayıptan kaçınma endeksinin formülasyonu şu şekilde gösterilmektedir (Abdellaoui vd., 2007: 1662):

$$\text{Kayıptan Kaçınma Oranı (Katsayısı)} = \frac{-U(-1)}{U(1)} \quad (1)$$

Bu formülasyonda kesrin payı “ $-U(-1)$ ” kayıpları, paydası da “ $U(1)$ ” kazançları ifade etmektedir.

2. Literatür İncelemesi

Davranışsal iktisat kapsamında değerlendirilen beklenti teorisinin ve kayıptan kaçınma gibi argümanlarının yaklaşık 40 yıllık bir tarihi geğmişi bulunmaktadır. Daniel Kahneman’ın 2002 yılında ve Richard Thaler’in 2017 yılında Nobel Ekonomi Ödülüne layık görülmeleriyle bu alana olan ilgi artış göstermiştir. Dolayısıyla üzerine çalışılabilecek fazlaca konu barındırması büyük bir avantaj iken özellikle davranışsal kamu maliyesi alanında çok fazla çalışmanın olmaması da bu çalışma özelinde bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda maliye biliminde kayıptan kaçınma üzerine gerçekleştirilen çalışmaların, yurt dışında zamanla artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Fakat ülkemizde özellikle kayıptan kaçınma ve maliye bilimi üzerine gerçekleştirilen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Açıklayıcı olması açısından aşağıda bir senaryo üzerinden ve birkaç tane de gerçekleştirilen çalışma üzerinden literatüre dair bilgi verilecektir.

Mükelleflerin vergiye karşı dirençleri konusunda aynı gelire sahip olan A ve B vergi mükelleflerinin vergi beyannamelerini vermek üzere olduklarını varsayalım. Vergi dairesinden aldıkları bilgilere göre her ikisinin de toplam 30.000 dolar vergi ödemesi gerekmektedir. Ancak yıl içinde, A’nın işvereni 29.000 dolar, B’nin işvereni 31.000 dolar kaynakta kesinti yaptığı için A’nın vergi dairesine 1.000 dolar ödemesi gereken vergisi, B’nin ise aynı tutarda vergi iadesi bulunmaktadır. Bu durumda neoklasik iktisadi yaklaşıma göre her iki mükellef de 30.000 dolarlık aynı vergi yükümlülüğüne haiz olduğu için her ikisinin de aynı şekilde davranması beklenmektedir. Fakat A’nın vergi borcunu azaltma konusunda B’den çok daha fazla talepte bulunarak önemli ölçüde farklı davrandıklarının görülməsi neoklasik iktisadi yaklaşım ile tutarlı değildir. Bu şekilde her iki mükellefin de davranışları, Kahneman ve Tversky (1979; 1992) tarafından beklenti teorisinde tanımlandığı üzere referans bağımlılığı ve kayıptan kaçınma ile tahmin edilebilir. Çünkü bireyler kayıplarını bir referans noktasına kıyaslayarak değerlendirir ve aynı miktardaki kayıpları kazançlardan daha fazla algılar. Bu nedenle, ilave vergi ödemesi gereken bir kişinin (A) algıladığı matrah, aynı miktarda vergi iadesi alacak olan kişinin (B) algıladığı matrahtan daha yüksektir. Bu yüzden peşin vergi sonrası yıl sonunda hâlâ vergi borcu bulunanlar vergi yükümlülüklerini

azaltmak için yasal olan veya olmayan önlemler almaya daha meyillidirler (Engström vd., 2015: 132).

Bernasconi & Zanardi (2004) kümülatif beklenti teorisini, mükellefin denetlendiği zaman bile kazançlar alanında olduğu ve denetlenmese bile kayıplar alanında olduğu genel bir referans noktası ile kullanmıştır. Kahneman ve Tversky (1979) tarafından beklenti teorisinde gösterildiği gibi, kayıptan kaçınmanın önemli bir sonucu, kayıp alanındaki bir kişinin kazanç alanında olsaydı alacağından daha fazla riski kabul etmeye istekli olabilmesidir. Bernasconi & Zanardi (2004)'nin bulguları, bireylerin kazanç alanında riskten kaçındığını ve kayıp alanında risk peşinde olduğunu göstermektedir.

Choo vd., (2016), 200'ü gelir vergisi ödemeyen öğrenci, 200'ü geliri işverenleri tarafından bildirilen şirket çalışanları ve 120'si serbest meslek erbabı olan toplam 520 katılımcı ile çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Üç ana bölümde gerçekleştirilen deneyin ilk bölümü vergi uyumunu test eden ana deneyden, ikinci bölümü riskten kaçınma deneyinden (Holt & Laury, 2002) ve üçüncü bölümü de vergi ödemeye yönelik tutumların yanı sıra kişilik ölçütlerini ortaya çıkaran bir dizi sorudan oluşmaktadır. Verilerin analizinde Mann-Whitney U-testi ve Tobit regresyon modelinden yararlanılmıştır. Çalışmada herhangi bir riskten kaçınma bulgusu saptanamamış olup öğrencilerin öğrenci olmayanlara göre daha fazla kayıptan kaçındıklarını söylemek mümkündür.

Engström ve arkadaşları (2022), vergi oranları üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında kayıptan kaçınma eğiliminin daha genç mükellefler için daha belirgin olduğunu tespit etmişlerdir.

3. Analiz ve Bulgular

Veriler, bir anket şirketinin yüz yüze gerçekleştirdiği anketlerden elde edilmiştir. Ankete İstanbul'dan 407, Ankara'dan 216 ve İzmir'den 194 olmak üzere toplam 817 öğrenci tam ve eksiksiz olarak katılım sağlamıştır². Verilerin Cronbach α katsayısı 0,711 olarak hesaplanmış olup ölçek güvenilirliğinin kabul edilebilir seviyede olduğu söylenebilir.

Kayıptan kaçınmayı etkileyen faktörlerin analizinde Logit regresyon modelinden yararlanılmıştır. Logit (logistic model) model, Sınırlı Bağımlı Değişken Model (limited dependent variable model) olarak ekonometride veya Kesikli Tercih Modeli (discrete choice model) olarak sosyal bilimlerde uygulama alanı bulmuştur. İlk olarak bağımlı değişken bir ve sıfır şeklinde sınırlandırılmış ve model 1930'larda biyolojide ve 1950'lerde ise iktisatta kullanılmıştır. Günümüzde Logit modeller ikili (binary) veya sıralı (ordered), çokterimli (multinomial), sansörlü (censored) modeller şeklinde farklı uygulama alanı bulmuştur (Kutlar, 2017: 15). Logit model, sınıflandırma işlemi

---

² Etik kurul onayı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 18.12.2020 tarihinde yapılan 13 sayılı toplantısında 2020/280 karar numarası ile alınmıştır.

yapmaya yarayan bir regresyon modelidir. Verilerin iki farklı şekilde sınıflandırılmasına imkân verir ve model, bağımlı değişkenin iki farklı değer alması durumunda çalışır. Bu yüzden kayıptan kaçınmayı etkileyen faktörlerin analizinde İkili Logit model (Binary Logit Model) tercih edilmiştir ve bağımlı değişken olarak kayıptan kaçınma “0” ve “1” şeklinde ikili kodlanmıştır. Logit model, aşağıdaki şekilde formülize edilmektedir (Akyol, 2012: 29; Tunçeli, 2021: 14):

$$\pi(x) = E(Y|x) = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_i X_i}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_i X_i}} \text{ veya } \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_i X_i)}} \quad (2)$$

Bu eşitlik için;

$\pi(x)$: Olayın gözlenme olasılığını,

β_0 : Bağımsız değişkenin sıfır olması durumunda bağımlı değişkenin alacağı değeri,

$\beta_1 \beta_2 \dots \beta_i$: Bağımsız değişkenlerin regresyon katsayılarını,

$X_1 X_2 \dots X_i$: Bağımsız değişkenleri,

i : Bağımsız değişken sayısını,

e : 2,718 değerini ifade eder.

3.1. Demografik Bilgiler

İstanbul, Ankara ve İzmir'in farklı üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler ile gerçekleştirilen anketlerden elde edilen demografik bilgiler Tablo 1'de detaylı bir şekilde görölmektedir.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler		Frekans	Yüzde
Yaş	18-19	133	%16,3
	20-21	381	%46,6
	22-35 arası	303	%37,1
Cinsiyet	Kadın	391	%47,9
	Erkek	426	%52,1
Gelir Düzeyi (Aylık)	0-650 ₺	219	%26,8
	651-1000 ₺	275	%33,7
	1001 ₺ ve üzeri	323	%39,5

Üniversiteye Başlamadan Yaşanılan Nüfusu	Önce Yerin	0-250 bin	187	%24,7
		250.001-1 milyon	202	%20,7
		1.000.001-5 milyon	169	%22,9
		5.000.001-15 milyon	71	%8,7
		15.000.001-18 milyon	188	%23,0
Babanın Durumu	Eğitim	Okur/yazar	16	%2,0
		İlkokul	119	%14,6
		Ortaokul	152	%18,6
		Lise	252	%30,8
		Ön lisans	52	%6,4
		Lisans	180	%22,0
		Lisansüstü	46	%5,6
Babanın Mesleği		İşçi	149	%18,2
		Memur	154	%18,8
		Serbest Meslek	149	%18,2
		Çiftçi	31	%3,8
		Esnaf	89	%10,9
		Emekli	142	%17,4
		Diğer	103	%12,6
Annenin Durumu	Eğitim	Okur/yazar	28	%3,4
		İlkokul	195	%23,9
		Ortaokul	187	%22,9
		Lise	254	%31,1

	Ön lisans	22	%2,7
	Lisans	115	%14,1
	Lisansüstü	16	%2,0
Annenin Mesleği	İşçi	56	%6,9
	Memur	88	%10,8
	Serbest Meslek	38	%4,7
	Çiftçi	25	%3,1
	Esnaf	26	%3,2
	Ev Hanımı	491	%60,1
	Emekli	52	%6,4
	Diğer	41	%22,9
Öğrencinin Sınıfı	2	434	%53,1
	3	222	%27,2
	4	161	%19,7

Ankete katılan öğrencilere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre; ankete katılan öğrencilerin %52,1’i erkek, %62,9’u 18-21 yaş aralığında, %39,5’inin aylık gelir düzeyi 1001 ₺ ve üzeri, %23’ünün üniversiteyi kazanmadan önce yaşadığı yerin nüfusu 15 milyondan fazladır. Ailelerde babaların %30,8’i, annelerin ise %31’1’i lise mezunu iken babaların %18,8’i memur, annelerin %60,1’i ev hanımı olduğu görölmektedir.

3.2. Logit Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 2. Kayıptan Kaçınmayı Etkileyen Faktörler (Logit Regresyon Model Sonuçları)

Bağımlı Değişken		Kayıptan Kaçınma	
Gözlem Sayısı		817	
Prob(LR statistic)		0.000004	
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	z-ist

RISKDUZEYI	-0.184304**	0.081093	-2.272761
YAS	-0.175181**	0.089038	-1.967494
GELIR	0.305968	0.342078	0.894440
SINIF	-0.899459***	0.277459	-3.241768
BABAEGTM	-1.072805	1.049499	-1.022207
ANNEEGTM	-0.800079**	0.357422	-2.238469
ANNEMSLK	0.626100*	0.330857	1.892360
ITIBAR-1	0.153346*	0.085531	1.792864
ITIBAR-2	-0.125394	0.086425	-1.450907
MLBGLNT	-0.149617*	0.083482	-1.792198
VALGI-1	0.060095	0.078600	0.764563
VERGIORAN-1	0.129505	0.096202	1.346185
DENETIM-1	-0.104731	0.077542	-1.350635
DENETIM-2	0.145683	0.097414	1.495502
NUFUS	0.416216**	0.201750	2.063025
C	-0.657460	0.717934	-0.915767

Anlamlılık Düzeyleri: * 0.05 < p < 0.10, ** 0.01 < p < 0.05, *** p < 0.01

Logit regresyon modeline 15 adet bağımsız değişken dâhil edilmiş ve 8 adet değişkenin anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu modelde, oluşturulan modelin anlamlılık düzeyini Prob(LR statistic) ihtimal değeri belirler (Kutlar, 2017: 52). Tablo 2’de görüldüğü üzere bu değer %1 anlamlılık düzeyindedir (0.000004) ve modelin yeterince anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bağımlı değişken olarak kayıptan kaçınma “KKAC” olarak kodlanmış ve kayıptan kaçınma oranı şu sorunun cevabı ile ölçülmüştür³:

---

³ Bu soruya verilen yanıtların ortalaması 450 ₺’dir ve bu çalışma kapsamında kayıptan kaçınma oranı 4,5 olarak hesaplanmıştır. Bazı çalışmalarda hesaplanan kayıptan kaçınma oranları ise şöyledir: Fishburn & Kochenberger (1979) “4,8”, Tversky & Kahneman (1992) “2,25”, Bleichrodt vd.. (2001) “2,17”, Schmidt & Traub (2002) “1,43”, Pennings & Smidts (2003) “1,81”, Booij & van de Kuilen (2006) “1,79”.

“Farz edelim ki bir yazı tura oyunu oynanıyor. Yazı gelmesi durumunda 100 ₺ kaybedeceğiniz bu oyuna, tura gelmesi durumunda en az kaç lira kazanırsanız katılmayı kabul edersiniz?

a. 150 ₺   b. 200 ₺   c. 225 ₺   d. 250 ₺   e. Başka bir cevabınız var ise yazınız.....”.

Bu soruya verilen yanıtların ortalaması 450 ₺’dir ve bu bağlamda 100-450 ₺” aralığı “0”, 451-10.000 ₺ aralığı “1” olarak yani “düşük kayıptan kaçınma oranı ve yüksek kayıptan kaçınma oranı” şeklinde kodlama yapılmıştır.

Kayıptan kaçınma, istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde, risk düzeyi bakımından anlamlı farklılaşmaktadır. Kayıptan kaçınma ile risk düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yani risk düzeyi yüksek öğrencilerin kayıptan kaçınma oranları diğer öğrencilere göre daha düşüktür. Bu negatif yönlü ilişki literatür açısından da beklenen doğrultudur.

Kayıptan kaçınma, istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde, öğrencilerin yaşı bakımından anlamlı farklılaşmaktadır. Kayıptan kaçınma ile öğrencilerin yaşı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yani öğrencilerin yaşı arttıkça kayıptan kaçınmanın azaldığı görölmektedir.

İstatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile öğrencinin sınıfı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. 4. sınıfta olan öğrenciler “0”, 2. ve 3. sınıfta okuyan öğrenciler ise “1” olarak kodlanmıştır. Bulgular, 4. sınıfta eğitim alan öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta eğitim alan öğrencilere göre kayıptan daha az kaçındıklarını göstermektedir. Bu bulgu yaş faktörü ile benzerdir. Hem yaş hem de eğitim düzeyi arttıkça kayıptan kaçınma oranının düştüğü dikkat çekmektedir.

İstatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile annenin eğitim düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Annesi lisans mezunu olan öğrenciler “1”, diğer eğitim düzeyinde olanlar “0” olarak kodlanmıştır. Kayıptan kaçınma ile annenin eğitim düzeyi arasındaki negatif yönlü ilişki dikkate alındığında, annesi lisans mezunu olan öğrencilerin kayıptan kaçınma oranlarının diğer öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.

İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile annenin mesleği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Annesi serbest meslek sahibi olan öğrenciler “1”, diğer öğrenciler “0” olarak kodlanmıştır. Bulgular, annesi serbest meslek sahibi olan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha fazla kayıptan kağındığını göstermektedir.

İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile itibar (itibar-1) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Likert ölçekteki “Bireyler itibar kaybı yaşamamak için vergi öder.” ifadesine katılanların kayıptan kaçınma oranı yüksektir. Yani bireylerin itibar kaybı yaşamamak için vergi ödediğini düşünenler diğerlerine göre daha fazla kayıptan kaçınmaktadır.

İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile mali bağlantı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Likert ölçeğindeki “Vergi kamu hizmetlerinin karşılığıdır.” ifadesine katılanların kayıptan kaçınma oranı bu ifadeye katılmayanlara göre düşüktür. Bir başka ifadeyle, vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak gören bireylerin daha az kayıptan kaçındıkları anlaşılmaktadır.

İstatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde, kayıptan kaçınma ile nüfus arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları yerin nüfus ortalaması 5.895.000’tir. Bu bağlamda 0-5.895.000 aralığı “0”, 5.895.001-18.000.000 aralığı “1” olarak kodlanmıştır. Kayıptan kaçınma ile nüfus arasındaki pozitif yönlü ilişki, nüfus yoğunluğu arttıkça kayıptan kaçınmanın arttığını göstermektedir.

Sonuç

Davranışsal iktisada önemli bir katkı sunan Kahneman ve Tversky’nin birlikte geliştirdikleri beklenti teorisi, rasyonel karar verme konusuna yeni bir bakış açısı getirmiştir. Daniel Bernolli’nin beklenen fayda teorisine göre aynı miktarda kayıp ve kazanç ile karşılaşan bireyin rasyonel davranması beklenmektedir. Yani bireyin kayıp ve kazançtan eşit şekilde etkileneceği varsayılır. Fakat beklenti teorisi bu durumda bireylerin her zaman rasyonel davranmadığını ve sistematik hatalar yaptığını ortaya koymaktadır. Aynı miktardaki kaybın bireye verdiği acı yine aynı miktardaki kazancın bireye verdiği hazzın yaklaşık iki katıdır. Çünkü bireyler kaybetmekten hoşlanmaz ve bu durum kayıptan kaçınma olarak ifade edilmektedir. Kayıptan kaçınma da beklenti teorisinin en önemli bileşenlerinden birisidir.

Bu çalışmada davranışsal maliye kapsamında kayıptan kaçınmayı etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla elde edilen 817 anket verisi Logit regresyon analizine tabii tutulmuştur. Bulgular: risk düzeyi yüksek öğrencilerin kayıptan kaçınma oranının diğer öğrencilere göre daha düşük olduğunu; öğrencilerin yaşı arttıkça kayıptan kaçınmanın azaldığını; 4. sınıfta eğitim alan öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta eğitim alan öğrencilere göre kayıptan daha az kaçındıklarını; annesi lisans mezunu olan öğrencilerin kayıptan kaçınma oranlarının diğer öğrencilere kıyasla daha düşük olduğunu; annesi serbest meslek sahibi olan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha fazla kayıptan kaçındığını; bireylerin itibar kaybı yaşamamak için vergi ödediğini düşünenlerin diğerlerine göre daha fazla kayıptan kaçındığını; vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak gören bireylerin daha az kayıptan kaçındığını ve nüfus yoğunluğu arttıkça kayıptan kaçınmanın arttığını göstermektedir.

Kaynakça

- Abdellaoui, M., Bleichrodt, H. & Paraschiv, C. (2007). Loss Aversion under Prospect Theory: A Parameter-Free Measurement. *Management Science*, 50(10), 1659-1674.
- Akyol, K. (2012). *Biyokimya ve Hemogram Laboratuvar Test Sonuçlarının Lojistik Regresyon Yöntemiyle Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Ariely, D., Huber, J. & Wertenbroch, K. (2005). When Do Losses Loom Larger than Gains?. *Journal of Marketing Research*, 42, 134-138.
- Balaz, V., Bacova, V., Drobna, E., Dudekova, K. & Adamik, K. (2013). Testing Prospect Theory Parameters. *Ekonomický časopis*, 61(7), 655-671.
- Bernasconi, M. & Zanardi, A. (2004). Tax evasion, tax rates and reference dependence. *FinanzArchiv*, 60(3), 422-445.
- Bleichrodt, H., Pinto, J. L. & Wakker. P. P. (2001). Using descriptive findings of prospect theory to improve the prescriptive use of expected utility. *Management Science*, 47(11), 1498-1514.
- Booij, A. S. & van de Kuilen. G. (2006). A parameter-free analysis of the utility of money for the general population under prospect theory. *Working paper*, University of Amsterdam, Amsterdam, The Netherlands.
- Brenner, L., Rottenstreich, Y., Sood, S., & Bilgin, B. (2007). On The Psychology of Loss Aversion: Possession, Valence, and Reversals of The Endowment Effect. *Journal of Consumer Research*, 34(3), 369-376.
- Camerer, C. F. (2005). Three Cheers-Psychological, Theoretical, Empirical-for Loss Aversion. *Journal of Marketing Research*, 42(2), 129-133.
- Choo, L., Fonseca, M.A. & Myles, G. D. (2016). Do Students Behave Like Real Taxpayers in the Lab? Evidence from a Real Effort Tax Compliance Experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 124, 102-114.
- Engström, P., Nordblom, K. & Stefánsson, A. (2022). Loss aversion and indifference to tax rates: Evidence from tax filing data. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 200, 287-311.
- Engström, P., Nordblom, K., Ohlsson, H. & Persson, A. (2015). Tax Compliance and Loss Aversion. *American Economic Journal: Economic Policy*, 7(4), 132-164.
- Fishburn, P. C. & Kochenberger. G. A. (1979). Two-piece von Neumann Morgenstern utility functions. *Decision Sciences*, 10(4), 503-518.
- Henderson, D. R. (2005). Daniel Kahneman. In; *The Concise Encyclopedia of Economics*. (Ed: D. R. Henderson), pp. 547-548. California: Liberty Fund.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.
- Kahneman, D. (2003). A Psychological Perspective on Economics. *The American Economic Review*, 93(2), 162-168.

- Kahneman, D. (2019). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. (Çev: Osman Çetin Deniztekin ve Filiz Nayır Deniztekin). 12. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Kutlar, A. (2017). EViews ve SPSS ile Logistik Regresyon (Logit), Probit ve Tobit Modellerinin Uygulamaları. Ankara: Orion Kitabevi.
- Pennings, J. M. E. & Smidts, A. (2003). The shape of utility functions and organizational behavior. *Management Science*, 49(9), 1251-1263.
- Saruç, N. T. (2015). *Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama* (2. Baskı). Seçkin Kitabevi: Ankara.
- Schmidt, U. & Traub, S. (2002). An experimental test of loss aversion. *The Journal of Risk Uncertainty*, 25(3), 233-249.
- Schmidt, U. & Zank, H. (2005). What is loss aversion?. *Journal of Risk and Uncertainty*, 30, 157-167.
- Shiller, R. J. (1998). Human Behavior and the Efficiency of the Financial System. *NBER Working Paper, No. 6375*.
- Thaler, R. (2000). From Homo Economicus to Homo Sapiens. *Journal of Economic Perspectives*, 14(1), 133-141.
- Thaler, R. H., Tversky, A., Kahneman, D. & Schwartz, A. (1997). The Effect of Myopia and Loss Aversion on Risk Taking: An Experimental Test. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 647-661.
- Trepel, C., Fox, C. R. & Poldrack, R. A. (2005). Prospect theory on the brain? Toward a Cognitive Neuroscience of Decision Under Risk. *Cognitive Brain Research*, 23, 34-50.
- Tunçeli, B. (2021). *Binary Logit Model Analiziyle Kredi Kartı Seçimini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: Osmaniye Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmaniye.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1991). Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model. *Quarterly Journal of Economics*, 106(4), 1039-1061.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1992). Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*, 5(4), 297-323.

TÜRKİYE'DE HİSSEDİLEN VERGİ YÜKÜ UNSURLARINI ANLAMAK: NİTEL BİR ANALİZ

Understanding the Elements of Perceived Tax Burden in Turkey: A Qualitative Analysis

Atıf / Citation

Püren, S., ve Yücedoğru, R., (2022). "Türkiye'de Hissedilen Vergi Yükü Unsurlarını Anlamak: Nitel Bir Analiz". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 83-106.

Serap PÜREN

Doktora Öğrencisi,
YÖK 100-2000 Bursiyer Programı,
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İİBF
Fakültesi Kamu Maliyesi ABD.
Zonguldak/Türkiye
serappuren67@gmail.com,
Orcid ID:0000-0002-3839-5218

Recep YÜCEDOĞRU

Doç., Dr.,
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İİBF Fakültesi,
Maliye Anabilim Dalı
Zonguldak/Türkiye
recep.yucedogru@beun.edu.tr,
Orcid ID:0000-0003-4798-9576

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 11.10.2022

Kabul Tarihi: 27.12.2022

Yayın Tarihi: 31.12.2022

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Türkiye’de Hissedilen Vergi Yükü Unsurlarını Anlamak: Nitel Bir Analiz¹

Özet

Vergi yükü ile ilgili yapılan birçok çalışma, Türkiye’de hissedilen vergi yükünün (subjektif vergi yükü) gerçek vergi yükünden (objektif vergi yükü) daha ağır algılandığını ortaya koymaktadır. Dolayısı ile çalışmanın çıkış noktası, Türkiye’de vergi yükünün olduğundan daha ağır hissedilmesinin altında yatan nedenlerin ortaya konmasını ve Türkiye özelinde subjektif vergi yükü unsurlarının belirlenmesini oluşturmaktadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda keşfedici nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmıştır. Görüşmeler, katılımcılardan izin istenerek ses kaydına alınmış ve Gelir Vergisi mükellef gruplarından ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücretliler ve gayrimenkul sermaye iradı elde eden mükellefler ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, literatürde yer alan vergi yükü unsurlarının yanı sıra literatürde yer almayan diğer unsurların nitel analiz ile keşfedilmesi bu anlamda literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Analiz sonucu, vergi adaleti, hükümete duyulan güven, risk algısının vergi yükünün olduğundan daha ağır hissedilme nedenleri olarak öne çıktığını göstermektedir. Gelir düzeyi yüksek olanlara düşük gelirlilere oranla daha fazla ayrıcalıklar tanınması vergi sisteminin adaletsiz algılanmasına gerekçe gösterilmektedir. Ayrıca, kamu harcamaları ödenen vergilerin karşılığı olarak algılanmakta ve mükellefler, ödenen vergiler karşılığında bekledikleri kamu hizmetini alamadıklarını ifade etmektedir.

Anahtar kelimeler: Vergi Yükü, Objektif Yük, Subjektif Yük, Vergi Algısı, Vergi Mükellefi Algısı.

JEL Kodları: H2, H3, H4.

Abstract

Many studies on the tax burden reveal that the tax burden (subjective tax burden) felt in Turkey is perceived to be heavier than the actual tax burden (objective tax burden). Therefore, the starting point of the study is to reveal the underlying causes of the tax burden being felt heavier in Turkey and to determine the subjective tax burden elements in Turkey. For this purpose, semi-structured interviews, one of the exploratory qualitative research methods, were used in the study. The interviews were audio-recorded by asking the permission of the participants, and they were held with taxpayers who obtained commercial income, agricultural income, self-employment income, wage earners and real estate capital income from Income Taxpayer groups. In the study, it is aimed to explore the tax burden elements in the literature, as well as other elements that are not included in the literature, by qualitative analysis, to contribute to the literature in this sense. The results of the analysis show that tax justice, trust in the government, and risk perception stand out as the reason why the tax burden is felt heavier than it is. The fact that those with higher incomes are given more privileges than those with low incomes is given as a reason for the unfair perception of the tax system. In addition, public expenditures are perceived as the equivalent of the taxes paid, and taxpayers state that they do not receive the public service they expect in return for the taxes paid.

Keywords: Taxburden, Objectiveburden, Subjectiveburden, Taxperception, Taxpayerperception.

JEL Codes: H2, H3, H4.

---

¹ Yazarlar bu çalışma için 2021-51032793-01 Proje No’su ile Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP) tarafından desteklenmiştir

Giriş

Türkiye’de 2020 yılı vergi yükü%23.8 iken OECD ortalamasının vergi yükü %33.5dir (<https://data.oecd.org/>). Ancak OECD ortalamasının altında bir vergi yükü ölçümüne rağmen, mükelleflerin genel kanaatinin aksi yönde olduğu söylenebilir. Vergi yükünün ağır olduğuna yönelik ankete dayalı çalışmalarda mükelleflerin sorulan sorulara vergi yükünün ağır olduğu algısının yüksek olduğuna dair cevaplar verdikleri görülmektedir (Çiçek, 2006; Tuay ve Güvenç, 2007; Bessard, 2009). Bu da gerçek vergi yükü olan objektif vergi yükü ile hissedilen vergi yükü olan subjektif vergi yükü arasında bir farklılığın olduğuna işaret etmektedir.

Hissedilen (subjektif) vergi yükünün ölçülemeyeceğine dair literatürdeki kanı nedeniyle (Arşan, 1975; Şenyüz, 1995; Beşel, 2017) genellikle ulusal literatürün vergi yükünün daha çok objektif yönüne doğru bir yol izlediği görülmektedir (Koç ve Dağlı, 2007; Işık ve Kılınç, 2009; Çağdaş, 2011; İnaltonç, 2012; Gürdal ve Yavuz, 2017; Kılıçaslan ve Yavan, 2017; Bağatur, 2018; Dağ, 2019; Akıncı ve Atalay, 2021). Fakat Türkiye’de de artık subjektif vergi yükü ile ilgili çalışmalara doğru bir eğilimin olduğu son yıllarda yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır (Demir, 2013). Bu anlamda objektif ve subjektif vergi yükü arasında farklılığın olduğuna ve bu farklılığa neden olan literatürdeki unsurlara yönelik olan en kapsamlı çalışmalara Demir (2013)’in çalışması örnek gösterilebilir. Demir (2013)’in bu çalışmasında ölçülmesi imkansız olarak ifade edilen subjektif vergi yükü için bir ölçek geliştirmiş ve çalışma sonucunda, yaşın, cinsiyetin ve medeni durumun subjektif vergi yükü üzerinde etkili olduğunu bulmuştur. Ayrıca, gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve mükellefiyet süresi arttıkça hissedilen vergi yükünün de arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde vergi yükünün ağır hissedilme nedenlerini mükellef algılarından keşfedici nitel yöntemle ortaya koyan kapsamlı bir çalışma olmadığı görüldüğünden bu alandaki eksikliği gidermek amacıyla bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda çalışma, vergi yükünün olduğundan daha ağır hissedilmesine neden olan unsurlara odaklanmıştır. Bu unsurlar için öncelikle literatür kritik bir şekilde analiz edilmiş geniş bir çerçeve sunmadığı görülmüştür. Uluslararası literatürün, ulusal literatüre göre hissedilen vergi yükü çalışmaları bakımından önde olduğu (Bessard, 2009; Fochmann vd.,2010; Oberholzer ve Stack, 2014) ulusal literatürün hissedilen vergi yükü çalışmaları için çok sınırlı olduğu bu bağlamda yabancı literatürün ulusal literatüre göre önde olduğu söylenebilir.

Çalışmada, yöntem olarak keşfedici araştırma yöntemlerinden görüşmeler (mülakat) kullanılarak mükelleflerin bu konudaki görüşleri alınmış ve vergi yükü üzerinde etkili unsurlar için daha geniş bir çerçeve sunmaya çalışılmıştır. Keşfedici nitel yöntemlerden yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile mükelleflerin vergi yükü üzerinde literatürde öne çıkan vergi adaleti, hükümete duyulan güven ve risk algısı gibi vergi yükü algısını etkileyebilecek unsurlar hakkında derinlemesine görüşleri alınmıştır. Görüşmelerde, yarı-yapılandırılmış görüşme sorularından oluşan görüşme kılavuzundan

yararlanılmıştır. Görüşmeler, mükelleflerin kendilerini rahat ve güvende hissettikleri ve kendi belirledikleri yerlerde ya da araştırmacının görüşmeler için uygun gördüğü yerde ses kaydına alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler doygunluk seviyesine ulaştığında araştırmacı görüşmeleri sonlandırmıştır. Ardından görüşme kayıtları deşifre edilmiş ve görüşmeler transkripte edilmiştir. Veri analizi yöntemi ile bu analiz sürecinden elde edilen bulgular “kategori” ya da “tema” lara ayrılmıştır. Analizin çok sayıda veri ve araştırma kümesi için veri analizinin bilgisayar programları ile desteklenmesi verilerin daha hızlı şekilde işlenmesi ve düzeltilmesini sağladığından (Creswell, 2017:195; Merriam, 2018:198) nitel veri analizi için QSR Nvivo programından yararlanılmıştır.

Çalışma, Türkiye’de hissedilen vergi yükü unsurlarına kuramsal bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de hissedilen vergi yükünün olduğundan daha ağır algılanmasına neden olan literatürdeki açık ve literatürde olmayan örtük unsurların ilk defa mükellef algılarından keşfedici nitel bir yöntemle tespit edilecek olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde vergi yükü literatürü ve kavramsal çerçeveye değinilecek ve literatürün kritik analizi yapılacak ikinci bölümünde araştırma metodolojisi sunulacak ve son bölümde nitel analiz sonucu vergi yükü üzerinde etkili unsurlar ve ortaya çıkan yeni unsurlara değinilecektir. Çalışma ile vergi yükü üzerinde etkili unsurların belirlenmesinin politika yapıcıları için mükellef tercihlerini dikkate alan vergi politikaları oluşturulması ve mükellefler üzerindeki vergi baskısının azaltılması bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Vergi Yükü Literatürü ve Kavramsal Çerçeve

Vergi yükü kavramının literatürde farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Vergi yükünün uluslararası maliye literatüründeki bazı çalışmalarda; vergi yükü (tax burden) (Nunns ve Atrostic, 1991; Musgrave vd., 2016; OECD, 2000; Giles ve Caragata, 2001) vergi insidansı, vergi sıklığı (tax incidence) (Metcalf ve Fullerton, 2002; Kotlikoff ve Summers, 1986; Wasylenko, 1997) terimleri ile ele alındığı görülmektedir. Bu terimlerin yanı sıra vergi rasyosu (tax ratio) (Šimková, 2015; Günay, 2007), vergi kotası da (tax quota) (Machova ve Kotlan, 2012) vergi yükü yerine tercih edilen ve çalışmalarda kullanılan terimlerdendir. Uluslararası maliye literatüründe genellikle vergi yükü yerine kullanılan “tax burden” teriminin tercih edildiği görülmektedir.

Maliye literatüründe objektif vergi yükü ile ilgili tanımlamalar birçok çalışmada farklı şekilde ifade edilmiştir. Buna göre objektif vergi yükünü Kotlikoff ve Summers (1986:1) vergi yükünü, geniş anlamda vergi politikalarının ekonomik refah dağılımı üzerine etkilerinin incelenmesi olarak tanımlamışlardır. Başka bir tanımda vergi yükü, dar anlamda vergi yükü ve toplam vergi yükü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda vergi yükü, merkezi yönetim bütçesi vergi gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH)’ya oranını ifade ederken toplam vergi yükü kavramı ise vergi gelirleri toplamının GSYİH’ya oranını ifade etmektedir (DPT, 2001:48). Metcalf ve Fullerton (2002:1) ise vergi yükünü bir verginin ekonomik yükünü kimin taşıdığının belirlenmesi

olarak ifade etmişlerdir. Bu tanımlar aslında maliye literatüründe sadece objektif vergi yükünü ifade etmekte olup objektif vergi yükü, ödenen verginin gelir düzeyine oranlanması şeklinde tanımlanabilmektedir (Kılıçaslan ve Yavan, 2017:35). Subjektif vergi yükü ise, mükelleflerin vergi ile ilgili tutum ve davranışlarına, karşı karşıya kalacaklarını düşündükleri vergi işlemleri ile sorunlarını göz önünde bulundurarak tutum davranışlarına verdikleri yön şeklinde ifade edilebilmektedir (Akdoğan, 2017:201).

1.1. Tarihsel Gelişim Süreci

Vergi yükü tahminine yönelik ilk çalışmalar, 20.yüzyılda İngiltere’de yapılmıştır (Arsan, 1968:3-4). İngiltere’de 1. Dünya Savaşı’ndan sonra Royal Statistical Society Head (Kraliyet İstatistik Topluluğu Başkanı) Herbert Samuel’in (Çeşitli Gelir Sınıflarının Vergilendirilmesi) ve Report of the Committee on National Debt and Taxation’a (Ulusal Borç ve Vergilendirme Komitesi Raporu) adlı çalışmalar ilk vergi yükü hesaplamalarındandır (Samuel, 1919). ABD’de ise ilk vergi yükü çalışması 1936-1937 yıllarında yapılan “Gelir sınıfları itibariyle Vergi Yükü Tahminleri” dir (Yaple, 1936)

Türkiye’de ise 1930 yılında vergi yükü konusuna önem verilmeye başlandığı ve Türkiye’ye davet edilen yabancı uzmanlardan konuyla ilgili rapor hazırlamasının istendiği görülmektedir. Bu rapordan 1930 yılında hazırlanan Rist Raporu’nda; yükümlülerin vergi yükünün yüksek olduğu ve vergi sisteminin daha çok dolaylı vergilere dayandığından vergi yükünün hafifletilmesi için kamu gelirleri içinde dolaysız vergilere ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Tekeli ve İlkin, 1977)². 1937 yılında yapılan diğer bir vergi yükü çalışması ise, Fransız maliyeci J. Picharles’e ait rapordur. Türk vergi sisteminin düzenlenmesi için Picharles’in hazırladığı bu raporda, Türkiye’de sektörler itibariyle vergi yükünün dağılışına ait vergi yükü hesaplamalarına yer verilmiştir (1937: 17-19). Bu bağlamda Türkiye’de vergi yükü çalışmalarına başlanmasının uluslararası literatür ile aynı dönemlere rastladığı söylenebilir. Fakat, bu dönemler itibariyle yapılan tüm vergi yükü çalışmaları sadece matematiksel olarak hesaplanabilen objektif vergi yüküne aittir. Taşıdığı zorluklardan ötürü subjektif (hissedilen) vergi yükünün hesaplanmasının imkansız olduğu belirtilmektedir (Arsan, 1977:37; Beşel, 2017:11). Son yıllarda çok azda olsa vergi yükünün subjektif (hissedilen) yönünü araştıran çalışmaların da literatüre girdiği görülmektedir (Bessard, 2009; Fochmann, 2010; Demir, 2013; Oberholzer ve Stack, 2014).

---

²Türk Hükümeti’nin isteği üzerine Prof. Charles Rist tarafından hazırlanan ve 15 Eylül 1930 tarihinde “Mali Durum ve Ödemeler Dengesi Üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ne Rapor” adıyla Maliye Bakanlığı’na sunulan rapor. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İlhan Tekeli ve Selim İlkin, 1929 Dünya Buharında Ekonomik Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları, 1977, ss.

1.2. Literatür'ün Kritik Analizi

Uluslararası literatürde objektif (gerçek) vergi yükü ile subjektif (hissedilen) vergi yükü arasındaki farka yönelik birçok çalışma, Türkiye'deki vergi yükünün OECD ortalamasının altında olduğu fakat yüksek hissedildiği sonucunu ortaya koymaktadır (Yunar, 1992; Koç ve Dağlı, 2007; Töralp, 2007; Işık ve Kılınç, 2009; Çağdaş, 2011; Gürdal ve Yavuz, 2017; Kılıçaslan ve Yavan, 2017; Dağ, 2019). Fakat literatür, vergi yükünün olduğundan daha yüksek hissedilmesinin nedenlerine ilişkin çok sınırlı çalışma olmasından ve bu çalışmaların genellikle literatür incelemesi ya da nicel yöntemli çalışmalar olmasından dolayı bu nedenlere ilişkin oldukça dar bir çerçeve sunmaktadır (Yunar, 1992; Bessard, 2009; Fochmann, 2010; Demir, 2013; Oberholzer ve Stack, 2014; Demir, 2016; Çat, 2020). Günümüze kadar vergi yükünün yüksek hissedilme nedenlerine odaklı oldukça dar olan bu literatüre Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Vergi Yükünün Yüksek Hissedilmesine Dair Literatür

Yazar	Yıl	Yöntem	Sonuç
Mustafa Yunar	1992	Teorik Analiz	Türkiye'nin 1980 yılından 1990 yılına kadar olan toplam, net vergi yükü ile ücretliler üzerindeki vergi yükünün hesaplanması sonucu, Türkiye'nin vergi yükünün OECD ülkelerine göre daha az olduğu fakat mükellefler üzerinde vergi baskısından dolayı daha fazla hissedildiği bunun başlıca sebebinin de dengesiz gelir dağılımı ve vergi sistemindeki karmaşıklıktan kaynaklandığı bulgusuna ulaşmıştır.
Pierre Bessard	2009	Teorik Analiz	Vergi Baskısı endeksi oluşturulmuş ve bu endekse göre düşük vergi yükü, finansal gizliliğin korunması, ademi merkezîyetçilik gibi nedenlerle en düşük vergi baskısına sahip ülkenin İsviçre (2.0) olduğu, İtalya (6.0) ve Türkiye'nin (6.0) en yüksek vergi baskısına sahip ülkeler olarak öne çıktığı bulgusuna ulaşmıştır.
Martin Fochmann, Dirk Kiesewetter, Kay Blaufus Jochen Hundsdoerfer ve Joachim Weimann	2010	Nitel Analiz: Literatür incelemesi	Literatür incelemesi sonucunda elde ettiği altı faktör üzerine nicel bir araştırma yapmıştır. Çalışma sonucunda, mükelleflerin marjinal vergi oranlarını nadiren doğru tahmin ettiğini, vergi mevzuatı

			karmaşıklığının politika yapıcıların kararları üzerinde etkili olduğu, mükelleflerin çalışma kararlarını verirken brüt ve net olmak üzere her iki ücret karışımına dayalı olarak karar verdiği anlaşılmıştır. Vergi ahlakı faktörü için, vergi ahlakının teorisinin öngördüğünden yüksek olduğu, vergi denetim ve cezalarının vergi ahlakını artırıcı etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.
İ. Cemil Demir	2013	Nicel Analiz	Subjektif vergi yükünü ölçmek için bir ölçek geliştirdiği çalışmada, Türkiye açısından karşılaştırıldığında 2010 yılı için Maliye Bakanlığının açıkladığı objektif vergi yükünün yüzde 26,2 olduğu çalışma sonucu bulunan subjektif (hissedilen) vergi yükünün ise literatürün aksine daha düşük (yüzde 24) olduğu bulgusuna ulaşmıştır.
Ruanda Oberholzer ve E. M. Stack	2014	Nicel Analiz	Güney Afrika'da yapılan çalışma sonucunda, mali anestezi, adil vergileme, vergi sisteminin karmaşıklığı gibi etkenlerin mükelleflerin vergi yüklerini görme ve tahmin etme şeklini etkileyen temel etkenler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.
İ.C. Demir	2016	Nicel Analiz	Katlanılabilir vergi yükünün düzeyi ve artış/azalış nedenlerini araştıran çalışma sonucunda bu oranın yüzde 13 olduğu bulunmuştur. Türkiye'de katlanılabilir vergi yükü üzerinde etkili faktörlerin; kamu harcamalarının algılanma şekli, vergi adaleti, subjektif vergi yükü, ülkenin genel ekonomik durumu, şeffaflık algısı, vergi ahlakı, mükellefiyet süresi, eğitim seviyesi, verginin türü, vergi bilinç düzeyi, vatandaşlık bilinci ve geleneklere bağlılık olduğu sonucuna ulaşmıştır.
at	2020	Nitel Analiz	Türkiye'de vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı için mevzuat açısından kapsamlı bir literatüre sahip olmasının yanı sıra hala istenilen duruma ulaşılamadığı ve

			ciddi sorunların olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda vergi adaletine etki eden faktörlerin ise; adalet kavramı, verginin konusu, vergi tarife politikası, vergi matrahını elde etme yöntemleri, adaletin sağlanmasında uygulanacak yöntemler, Türkiye’de vergi yükü dağılımı olduğu bulunmuştur.
--	--	--	---

Hissedilen vergi yüküne ait günümüze kadar yapılan çalışmaların genellikle literatür incelemesi ya da nicel analiz yöntemleri ile yapıldığı görülmektedir. Nitel yöntem ile yapılan çalışma ise mükellef odaklı olmayıp sadece vergi uzmanlarından oluşan katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan günümüze kadar hissedilen vergi yükü üzerine yapılan çalışmaların mükelleflerin algılarına odaklı olmadığı görülmüştür. Çalışmanın hem literatür incelemesini içermesi hem de ilk defa keşfedici nitel bir yöntemle yarı-yapılandırılmış görüşmelerden (mülakat) yararlanarak hissedilen vergi yükü üzerinde etkili unsurların mükelleflerin kendi algılarından ortaya konacak olması çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmakta ve alanda ilk yapmaktadır. Bu anlamda literatürdeki eksikliğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırma Metodolojisi

Çalışmada keşifsel nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Keşifsel nitel aşamada, katılımcıların konuya bakış açıları keşfedilir ve elde edilen bulgular analiz edilir (Creswell, 2017:16). Bu nedenle nitel araştırma katılımcıların tamamen konuya kişisel bakış açılarını yansıtmaktadır.

Çalışmanın nitel analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, açık içerik ve örtük içerik analizi olarak iki tür içeriğin analizine odaklıdır. Açık içerik analizi, metnin görünen yani metinden çıkarılan anlamı incelerken örtük içerik analizi, metin altında yatan anlamı (alt metni) inceler (Berg, Sturm ve Lune, 2019:353). Araştırmanın nitel analizi için QSR Nvivo programından yararlanılmıştır. Keşif amaçlı nitel analiz adımlarının sistematik analiz sürecini Creswell (2017:197-200) altı adımda açıklamaktadır. Bu adımların ilki, verilerin çözümlenmesi, alan notlarının bilgisayara aktarılması, verinin analize hazırlandığı adımdır. İkinci adım, katılımcılardan elde edilen bilginin ve anlamının ne olduğu hakkında derinlemesine düşünmeyi gerektiren adımdır ve verilerin tamamının okunmasını gerektirir. Üçüncü adım, veri toplama aşamasında yoğunlukla katılımcının dilinden (in vivo) bir terim ile kategorilerin adlandırılmasının yapıldığı adımdır. Dördüncü adım, temalar ve betimlemelerin yanı sıra araştırmanın verilerini oluşturulduğu aşamadır. Beşinci adım, betimleme ve temaların sunum şeklinin geliştirilmesi adımdır ve sonunda “süreç modeli” ne ulaşılır. Altıncı ve son adım, analizin son adımdır ve araştırmacının kişisel yorumunu içerir. Araştırmacı, çalışmada bu adımları uygulamıştır.

Nitel araştırmalarda en temel sorun geçerlik ve güvenilirliktir. Geçerlik, araştırma ile ölçülen toplumsal gerçeklik ile araştırmacıların bu gerçekliği anlamak için kullandığı yapıların eşleşme derecesini ifade eder (Meriam, 2018:277. Ölçüm geçerliliği bir ölçeğin ölçmesi gereken şeyi ölçüp ölçmediği sorusuyla ilgilenir bu nedenle oldukça önemli olup ampirik bir göstergenin ölçmesi beklenen yapının kavramsal çerçevesinin ne kadar iyi birbiri ile örtüştüğünü gösterir (Bryman, 2012:279-280; Merriam, 2018:283). Bu nedenle çalışmada, veri toplama aşamasından önce detaylı şekilde tanımlanmış kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve bu kavramsal çerçeveye ait model geliştirilerek iç güvenilirliğin artırılması amaçlanmıştır. Nitel araştırmada kullanılan diğer bir geçerlik kodlama geçerliğidir ve uzman değerlendirmesi bu bakımdan önemlidir. Uzman değerlendirmesi, bulguların birbirleriyle örtüşmesini, uyumunu ve kesin olmayan bulgular için meslektaş görüşü alınmasıdır (Merriam, 2018:221). Bu nedenle araştırmacı kodların doğrulanması ve eleştirel anlamda incelenmesi için bir vergi uzmanına göndermiştir (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Maliye Bölümü). Uzmandan alınan geri bildirimler yeni ortaya çıkan unsurlar ve örtüşen unsurların belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Uzman değerlendirmesinde verilen geri bildirilen öneriler, çalışmanın geçerliği için dikkate alınmıştır. Dış geçerlik, araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini ifade etmektedir (Creswell, 2017). Araştırmacı çalışmanın genellenebilir olmasını ifade eden dış geçerlik için ise, örnekleme çeşitlendirmiştir. Örneklem, Gelir Vergisi mükelleflerinden oluşan ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücretli ve gayri menkul sermaye iradı elde edenler olmak üzere beş farklı mükellef grubundan oluşturulmuştur. Böylece, birbirinden farklı mükellefiyet türünden vergiye tabi mükellefler seçilerek dış geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Güvenirlik, araştırmanın farklı zamanlarda farklı ortamlarda yapıldığı durumda benzer sonuca ulaşmasını ifade eder (Bryman, 2012:279). Araştırma bulgularının, araştırmanın kavramsal çerçevesiyle uyumlu olması ve araştırma sonuçlarının farklı araştırma sonuçlarıyla desteklenmesi de dış güvenilirliğe artıran bir durumdur. Bu nedenle araştırmada veri toplama aşamasından önce incelenen literatürden elde edilen kavramsal çerçeve ile çalışma sonucunda katılımcı alıntılarında elde edilen bulguların örtüştüğü görülmüştür. Ayrıca araştırmanın yöntem bölümünde veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin nasıl analiz edildiğinin ayrıntılı olarak açıklanması dış güvenilirliğe katkı sağlar (Bryman, 2012:279). Çalışmanın dış güvenilirliğini artırmak için veri toplama başlığı altında veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analiz süreci açıklanmıştır.

2.1. Nitel Analiz Veri Toplama

Araştırmacı, görüşme katılımcısının aklındaki düşünceleri öğrenmek ister. Çünkü, görüşmenin amacı görüşme yapılan katılımcının bakış açısını öğrenmektir (Patton, 2002:341). Çalışmada yarı-yapılandırılmış görüşmelerden açık-uçlu (esnek) sorulardan yararlanılması ve katılımcının dünyayı nasıl algıladığını kendi düşünceleri ile anlatmasını sağladığı için yararlanılmıştır. Görüşme esnasında farklı sorular sorularak konunun daha

da açılması ve farklı görüşlerin ortaya çıkması sağlanır (Merriam, 2018:88). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü, doygunluk seviyesine göre belirlenmektedir (Creswell, 2017:189). Görüşmeler için katılımcıların söylediklerinin teoriye artık yeni bir bakış açısı önermediği veya artık yeni teorik kategoriler önerilmediğinde doygunluk seviyesine³ ulaştığı kabul edilmektedir (Bryman, 2012:421). Çalışmada, Gelir Vergisi mükelleflerinden oluşan katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler için, Zonguldak Gelir İdaresi Başkanlığı veri tabanından yararlanılmıştır. Araştırmacı, bu çalışmanın hedef popülasyonunun geniş kapsamını elde etmeyi amaçlayan 26 Gelir Vergisi (GV) mükellefi seçmiştir. Araştırmanın örnekleme, GV'ne tabi beş mükellef grubundan (ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücretler, gayrimenkul sermaye iradı) oluşturulmuş ve bu mükellefler Zonguldak ili, ilçeleri ve köylerinden seçilmiştir.

Çalışma için görüşmeyi, 35 GV mükellefinden 26'sı kabul etmiştir. Görüşmeler, 17'si erkek 9'u kadın katılımcıya uygulanmıştır. Kayıtlı görüşmeler yapılmadan önce görüşme kılavuzunu geliştirmek için başlangıçta üç pilot görüşme uygulanmıştır. Pilot görüşmeler sonrasında 19 Mayıs 2021 ile 31 Temmuz 2021 tarihleri arasında Zonguldak ilinde 26 görüşme yapılmıştır. Katılımcılarla 26 görüşme yapıldıktan sonra araştırmacı toplanan verilerin çalışmaya ek bir bilgi getirmediği daha önceki cevaplara benzer cevaplarla ilerlediği için verilerin doygunluk seviyesine ulaştığı kanaatine varmış ve görüşmeleri sonlandırmıştır. Çalışma, GV mükellefleri ile gerçekleştirilen 26 yarı yapılandırılmış görüşmenin analizlerinden elde edilen sonuçları sunmaktadır. Tablo 2 çalışmaya katılan katılımcı profiline aittir.

Tablo 2: Katılımcı Profili

Mükellefiyet Türü	Mükellef sayısı
Gayri Menkul Sermaye İradı	2
Ticari Kazanç	7
Zirai Kazanç	7
Serbest Meslek Kazancı	3
Ücretli	7
Toplam	26

---

³Doygunluk seviyesi hakkında ayrıntılı bilgi için Bknz. John W. Creswell (2017), Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Research Approaches (Ed: Selçuk Beşir Demir), Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, 4.Baskıdan Çeviri, (3.Baskı), Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık Org.Tic.Ltd.Şti.

Tablo 2’de görüşmelerin gerçekleştirildiği 26 katılımcının profiline yer verilmiştir. Bu bağlamda, Gelir Vergisi mükellefiyetine tabi gayri menkul sermaye iradı, ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı ve ücretli sınıftan olmak üzere toplam beş sınıftan oluşan katılımcılar ile görüşmeler, ortalama 56 dakika olup toplam görüşme uzunluğu 24 saat 10 dakika 49 saniyedir.

2.2. Hissedilen Vergi Yükü Unsurlarının Analizi

Bu başlık altında, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediğini düşündüğümüz matematiksel olarak ölçülemeyen psikolojik (subjektif) unsurlarına ve nitel analizden elde edilen argümanlara değinilecektir. Gelir Vergisi mükellefleri ile yapılan görüşmeler sonucunda; vergi adaleti, hükümete duyulan güven ve risk algısının mükelleflerin subjektif vergi yükleri üzerinde oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Enflasyonun ise, çalışmanın pandemi sürecinde ve kur artışlarının oldukça sık ve fazla yaşandığı bir ortamda yapılmış olmasının etkisiyle ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Bu unsurlar, katılımcıların duygu ve düşüncelerinden oluşan alıntılarla desteklenerek aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

2.2.1. Vergi Adaleti

Aristoteles adalet kavramını iki farklı yönden ele almış ve dağıtıcı adalet ile denkleştirici adaletin birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Gürüz, 2001:8). Bireylerin çoğu, vergi toplama sisteminin iki sınırlı kriteri olan dağıtıcı adalet ve denkleştirici adalet’in yerine getirilmesi halinde vergilerin adil olduğuna karar verirler. Kriterlerden dağıtıcı adalet, ödeme gücüyle birlikte ödenecek verginin artması gerekliliğini ifade etmektedir (Aktan, 2001:35; Gravelle ve Shvedov, 2004:2). Dağıtıcı adalet ödeme gücü ilkesini benimser ve ödeme gücüne ulaşmada; en az geçim indirimi, artan oranlılık, ayırma kuramı ve muafiyet, indirim ve istisnalar kullanılmaktadır (Saad, 2010:35). Denkleştirici adalet ise “aynı ödeme gücüne sahip” vergi mükelleflerinin değer olarak aynı vergi yükümlülüğüyle karşı karşıya kalmasını ifade eder (Aktan, 2001:135; Gravelle ve Shvedov, 2004:2). Çalışmada, katılımcı alıntılarında elde edilen argümanlar da dağıtıcı ve denkleştirici adalet şeklinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Dağıtıcı adalet hakkında katılımcı alıntıları ile desteklenen nitel analize ait argümanlara aşağıda yer verilmiştir.

Dağıtıcı adalet ile ilgili Gelir Vergisine tabi olan ve kaynakta kesinti yoluyla vergi ödeyen ücretlilerin tamamı (26 katılımcıdan 7’si) ve beyan yoluyla vergi ödeyen diğer GV mükelleflerinden serbest meslek kazancı elde eden katılımcılardan 7’si (26 katılımcıdan 7’si) olmak üzere toplam 14 katılımcının olumsuz algıya sahip oldukları grlmektedir. Bu olumsuz algıya sebep olarak ise; ücretler üzerinden alınan vergilerin kaynakta kesinti yoluyla yapılmasını gerekçe göstermektedirler. Diğer mükellefiyet türlerinde gelirler üzerinden indirim yapılabilirken cretlilerde yapılamaması da dağıtıcı adalet hakkında olumsuz algının bir diğer nedeni olarak gösterilmektedir. Gayrimenkul sermaye iradı sahiplerine göre ise, maktu vergilerin her gelir dilimine aynı şekilde

uygulanması olumsuz algılanmasına neden olmaktadır. Aşağıdaki alıntılar, bu algıya sahip doğrudan katılımcı alıntılarına örnek gösterilebilmektedir.

“Ücretlilerde kesinti otomatik olarak yapıldığı için bir ticarethane sahibinde mesela vergiyi ödeyeceği zaman vergi kaçırabiliyor. (...) eksik faturalandırıyor, giderini yüksek gösteriyor buralardan düşürebiliyor. O yüzden bakıldığı zaman da bir adaletsizlik olmuş oluyor” (ÜC.Kİ3).

(...) “belli bir kazancın üzerinde elde eden kişinin o maktu vergilerinin daha yüksek olması lazım. Ya bu emlak vergisinde de, GMSİ’ da da, verdiğiniz beyannamelerde de aynı” (...)(GMSİ.1)

(...) “çünkü ücretler Türkiye’de Avrupa’ya ve diğer dünya ülkelerine kıyasla az olduğu için özellikle (...) asgari ücrete düşen vergi oranının daha yüksek olduğu söylenebilir” (SMK.A2).

Dağıtıcı adalet bakımından katılımcıların olumsuz algıya hakim olduğunu gösteren diğer bir görüş, hükümetin kendi eliyle küçük esnaf ve büyük şirketler arasında ayrımcılık yaptığı ve adaletsizlik yarattığı (26 katılımcıdan 22’si) yönündedir. Yüksek gelir elde edenlerin vergileri silinirken düşük gelir grubunun vergi yükü altında ezilmesi vergilerin adaletsiz algılanma sebepleri olarak gösterilmektedir. Düşük gelirli mükellefler için mali sömürü yüksek gelirli mükellefler için ise mali ranta neden olan bu durumu destekleyen katılımcı algılarına aşağıdaki doğrudan alıntılar örnek gösterilebilmektedir.

“Küçük esnafa kendi kurmuş olduğu bir kooperatif aracılığıyla kamu bankasından inanılmaz yüksek oranlarda kredi kullandırttınız.(...) yatırım yapacak, istihdam yaratacak diye olağanüstü onlara şey yarattınız. E bu ikisinde de bu imkanı sağlayan kamu yani niye böyle üvey evlat muamelesi yapılır” (GMSİ.1).

(...) “ben asgari ücretliyim gidiyorum 0,5’lik bir suya veriyorum 1 lira, zenginde gidiyor aynı suya 1 lira veriyor. Hani buradaki adaletsizlik mesela hiç hoşuma gitmiyor” (ÜC.ÖZ2).

Denkleştirici adalet hakkında Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerden (SMMM) oluşan katılımcı alıntıları, serbest meslek kazancı elde eden mükellefler arasında ayrımcılık yapıldığı ve avukatlara tanınan imtiyazın SMMM’lere tanınmadığı yönünde olumsuz algıya sahip olduklarını göstermektedir. Denkleştirici adalet hakkında SMMM katılımcılarının olumsuz algılamasına aşağıdaki alıntı örnek gösterilebilmektedir.

“Eşitsizlik var mesela avukatları yüzde 8’e düşürdüler (avukatlık ücreti üzerinden alınan KDV oranı) ama muhasebecileri düşürmediler yani şimdi oda serbest meslek mükellefi bende serbest meslek mükellefiyim, (...) ama bizi hiçbir şeyden muaf tutmadılar”(SMK.SM2).

Dağıtıcı adalette, ödenecek verginin de ödeme gücü ile doğru orantılı şekilde artması ya da azalması gerekmektedir (Aktan, 2001:135; Gravelle ve Shvedov, 2004:2). Fakat, analiz bunun tam aksine düşük gelir grubunun vergi yükü altında ezildiğini savunmaktadır. Ayrıca, analizden, katılımcıların vergilerin ödeme gücüne göre

alınmadığı ve vergiler ile kamusal mal ve hizmetleri kıyasladıklarında faydalandıklarından daha fazla vergi ödedikleri algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kısaca, katılımcıların hem dağıtıcı adalet hem de denkleştirici adalet hakkında olumsuz algıya sahip oldukları ve mükelleflerin vergi yüklerini olduğundan daha fazla hissetmelerinde vergi adaletinin en etkili unsurlardan biri olduğu sonucuna varılmıştır.

3.2.2. Hükümete Duyulan Güven

Hükümete güven, gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik bireysel tercihler ve gelir vergisi yüküne ilişkin bireysel algılarla ilişkilidir. Hükümete duyulan güven yüksek olduğunda bireylerin vergi yüklerini de düşük algılama olasılıkları yüksektir (Yamamura, 2013:71). Bireyler, mecliste kendilerini temsil edecek, istek ve tercihlerine uygun karar vereceklerini düşündükleri kişileri oy vererek iktidara getirirler. Siyasal iktidarın bireylerin istek ve tercihlerine ters düşen vergi ile ilgili düzenlemeleri bireylerin üzerinde onların istemediği sonuçlar doğurabilmektedir.

Mükelleflerin kamu harcamalarından yeteri kadar istifade edemediğini fakat fazla vergi ödediğini ve hükümetin kötü yönetildiğini düşünmeleri devlete olan güvenlerini zedeler (Keene, 1983:371). Böyle bir durumda mükellefler, destekledikleri hükümet aleyhinde davranarak bu desteklerini çekebilmektedir (Bedir, Özdemir ve Ateş, 2016:136). Hükümete duyulan yüksek güven duygusunun mükelleflerin psikolojisini olumlu etkilediği bu bakımdan da vergi yüklerini düşük algıladıkları yönünde birçok çalışma mevcuttur (Abdieva ve Cumakunova, 2016; Gürler ve Hazman, 2009; Birskyte, 2014). Kısaca, hükümete duyulan güven ile ilgili literatür hükümete duyulan güvenin hissedilen vergi yükü üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın analizinden elde edilen argümanlar da literatürü desteklemektedir. Hükümete duyulan güven hakkında katılımcı alıntıları ile desteklenen nitel analize ait argümanlara aşağıda yer verilmiştir

Analizden, mükelleflerin kamu harcamaları ile ödedikleri vergileri karşılaştırdıklarında bu harcamaların yeterli ve açık bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmadığı algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kamusal mal ve hizmetler için yapılan kamu harcamalarının israf edilip edilmediği algısı üzerinde toplumun örf-adet-ananelerinin de etkili olduğu bu kamusal hizmetlerin mükellefin gelenek-göreneklerine uygun olmaması durumunda mükellefin vergi yükünü olduğundan daha ağır hissetmesine neden olabilecektir. Aşağıdaki alıntılar, bu yöndeki algıya sahip katılımcı alıntılarına örnek gösterilebilmektedir.

“Bu yol niye böyle, bunlar niye yapılmıyor, ikide bir bu yollar niye kazılıp niye bir daha bir daha yapılıyor yazık günah değil mi ben bu parayı birilerini zengin etmek için mi veriyorum diye düşünüyorsunuz” (SMK.D2).

“Ben şunu yaptım, ben bunu yaptım diye görünür şeylere harcıyıp aslında görünmeyen gerçekte ihtiyacımız olan şeylere yönelmediğini düşünüyorum. (...) seçim zamanı geldiğinde harcanan paraların sonuçta bizim vergilerimizle yapılıyor çok gereksiz, abartılı olduğunu düşünüyorum” (SMK.SM2).

“Devlet, hiç bir iktidar şeffaf bir bilanço hazırlayıp en azından internet sitesinde toplanan vergilerin hangi kamusal hizmetlere ayrıldığını beyan etmediği için bireyler olarak bizim

bu konudaki bilgimiz sınırlı” (SMK.A2).

Çalışma Zonguldak'ta faaliyet gösteren vergi mükellefleri ile yapıldığından bu mükelleflerin kamu harcamaları hakkındaki algılarını ortaya koymaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre algılamak, bir olayın veya bir nesnenin varlığını duyu organlarıyla anlamlı bütünlük oluşturacak şekilde kavranması ve yorumlanmasıdır (<https://sozluk.gov.tr/>). Vergi algılamasının ise daha önce yapılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Fakat algılama kavramından yol çıkarak vergi algılaması (tax perception), insanların duyu organları vasıtasıyla vergileri anlamlandırması şeklinde tanımlanabilir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005:126). Analiz, hükümete duyulan güven hakkında katılımcıların, bütçe de kamu harcamalarının nerelere ne kadar yapıldığına dair bilgiler yer alsa da bu konuda çok bilgiye sahip olmadıklarını ya da harcamaların yapılması gerektiği alanlara doğru bir şekilde yapılmadığı algısına sahip olduklarını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında mükelleflerin kamu harcamaları ile ödenen vergileri karşılaştırarak olumsuz mali bağlantı geliştirdikleri bunun da en temel sebeplerinin kamu harcamalarındaki israfın ve şeffaflıktan uzak bir politika izlenmesinin hükümete duyulan güven üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

2.2.2. Risk Algısı

Mükellefler, vergi kaçırma davranışına fayda-maliyet analizi sonucunda karar verirler. Mükellefler, yakalanma olasılıklarını ve cezaları düşünerek elde ettikleri vergiye tabi gelirlerinin ne kadarını beyan edip etmeyeceklerine karar vermektedirler (Aktan ve Çoban, 2006:46; Islamiah, 2015:104). Vergi denetim ve cezalarının vergi ahlakını artırıcı etkide bulunduğu (Fochmann, 2010) düşünüldüğünde suç ve cezalar yönünden etkin bir vergi denetimi olduğu inancına sahip olan mükelleflerin vergi kaçırmayı tercih etmediği söylenebilmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:46; Islamiah, 2015:104). Bu bağlamda, mükelleflerin bu şekilde bir davranış sergilemesinin ardında sahip oldukları vergi ahlakı ile vergi risk algısının yattığı ifade edilebilmektedir. Analizden de mükelleflerin cezalar ve denetimler nedeniyle vergi suçu olan ve hapis cezasına kadar yaptırım uygulanan vergi kaçakçılığı suçu yerine suç olarak kabul edilmeyen vergiden kaçınma yolunu tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Çalışmanın analiz sonuçları, risk algısı ile ilgili literatürü desteklemekte, vergi ceza ve denetimlerinin hissedilen vergi yükü üzerinde etkili olduğu sonucunu göstermektedir. Risk algısı hakkında katılımcı algılarına aşağıdaki alıntılar örnek gösterilebilmektedir.

Ben ceza almayacak şekilde fayda-maliyeti düşünürüm (SMK.A1).

Çok daha belki ağır cezalar Avrupa'da olduğu gibi çok daha ağır, farklı cezalar olursa mutlak caydırıcı olur (GMSİ.1).

İnsanlar şöyle düşünüyorlar cezasından fazlasını kazandıkları için o cezayı da çok iplemiyorlar yani bir şekilde affa giriyorlar, aştan yararlanıyorlar, ülkemizde de sürekli af çıkıyor zaten (TK.GV1).

Analiz, mükelleflerin fayda-maliyet analizi yaptıklarını ve ceza almayacakları şekilde yasal boşluklardan faydalanarak vergi yüklerini azaltabileceklerini açıkça ifade ettiklerini göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mükelleflerin hissettikleri vergi yükünü azaltmak için vergi kaçırma değil vergiden kaçınma yolunu tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda cezaların vergi kaçırmanın şeklini değiştirerek suç olarak değerlendirilmeyen ve cezai bir yaptırım olmayan vergiden kaçınma yolunu tercihleri nedeniyle risk algısının da hissedilen vergi yükü üzerinde etkili bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3. Yeni Ortaya Çıkan Unsur: Enflasyon

Enflasyon ile vergi yükü arasındaki ilişkiyi mükellefler açısından ele alırsak, enflasyon nedeniyle hissedilen vergi yüklerinin ağırlaştığı, satın alma güçlerini vergilerin azaltmasının yanı sıra geriye kalan harcanabilir gelirlerinin de enflasyon ile eridiği bu anlamda vergi gibi algılandığı ve hissedilen vergi yükünü artırdığı savunulmaktadır (Bedir, Özdemir ve Ateş, 2016:54; Demir, 2013:80). Bu anlamda maliye literatürünün enflasyonun gelirler üzerinde azalışa neden olmasından dolayı mükellefler açısından vergiler gibi algılandığını (Mutluer, 1979:135) ve mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri davranışlar üzerinde yüksek enflasyonun etkili olduğunu göstermektedir (Bayraklı ve Demir, 2004). Fakat, literatürde enflasyonun vergi yükünün yanlış algılanmasına neden olan en temel sorun olduğu yönünde de çalışmalar bulunmaktadır (Fochmann, 2010). Enflasyon her ne kadar vergiler gibi algılsa da vergiler ile enflasyon birbirinden farklı iki kavramdır. Buna göre vergiler, mükelleflerden doğrudan doğruya alınır ve ödeme gücü olan herkes tarafından ödenirken enflasyon bazı kişilerin gelir ve servetlerini azaltmamakta aksine nominal değerini artırabilmektedir. Bu kişilerin de gayrimenkul sahipleri, faiz geliri elde edenler olduğu ifade edilmektedir (Uluatam, 1981:32). Bu farklılıklardan bir diğeri ise vergiler yasa tasarılarıyla belirlenir, yasama organı tarafından onaylanır ve sonrasında kesinlik kazanırken (TC.73/3) enflasyon yürütme organının uyguladığı politikalar sonucunda ortaya çıkar. Vergilerden elde edilen tüm gelirler devlete aktarılırken enflasyon sonucu elde edilen gelirler özel kesim ile devlet arasında bölüşülmektedir (Uluatam, 1981:32).

Tüm bu farklılıklara rağmen çalışmada görüşülen katılımcıların bir kısmının hissedilen vergi yükü üzerinde enflasyonun da etkili olduğunu ifade ettikleri anlaşılmıştır. Bu anlamda Fochmann (2010) çalışmasını destekler nitelikteki bu sonuç, mükellefler tarafından vergi yükünün yanlış algılandığının göstergesidir. Aşağıdaki alıntılar enflasyon hakkında katılımcı algılarına örnek verilebilmektedir.

Vergi yükü (...) çok fazla yani. Yüzde 27'leri yüzde 30'ları bulduğu için zaten enflasyona baktığımız zaman da anlarsınız enflasyonda yüksek (...) Aldığımız ücret eriyip gidiyor, (...) alınan vergiler aşırı (ÜC.Kİ3).

Türkiye'nin gerçek enflasyonu yüzde 30, yüzde 40 iken orada yüzde 10 çıkartıyorlar. (...) GV ödüyorsun ödediğin parayla da birde enflasyonla mücadele ediyorsun. (...) enflasyon oranları bizi eziyor, vergi eziyor ikisini birden düşünsene (TK.GV1).

Fiyatlar ve vergiler çok hızlı şekilde artarken bireylerin gelirlerinin aynı şekilde artmıyor olması katılımcıların algıladıkları yükün de fazla hissedilmesine neden olmaktadır. Aşağıdaki katılımcı alıntısı, sık sık yapılan fiyat artışları ve artan harcamalara, gelirin yetişemediğini içeren katılımcı alıntısına örnek gösterilebilmektedir.

Hiç kimse geliri oranında harcama yapamıyor, harcamalarına yetişemiyor çünkü fiyatlar çok daha hızlı artıyor, vergiler de aynı oranda ama gelir değil. Gelir çok altında kalıyor (TK.BS2).

Türkiye’de çalışmanın enflasyonist⁴ bir dönemde yapılmış olması nedeniyle ortaya çıkan enflasyon unsuru hakkında katılımcıların neredeyse yarısının (26 katılımcıdan 10’u) enflasyonun ödedikleri vergilere ek bir yük oluşturduğunu düşündükleri ve geçim derdine bir de enflasyonun eklenmesinden şikayetçi oldukları anlaşılmaktadır. Analizden katılımcıların enflasyonu tıpkı vergi gibi gelirlerini azalttığı için vergi yükü üzerine ek bir yük getirdiği algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda enflasyon algısının Fochmann (2010)’ın çalışmasında belirttiği üzere katılımcılarca yanlış algılandığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç

Mükellefler, cebri olarak alındığı ve gelirlerinde meydana getirdiği azalıştan dolayı vergileri bir yük olarak algılamaktadır. Maliye literatürü de genellikle matematiksel olarak hesaplanabilmesinin kolaylığından dolayı daha çok objektif vergi yüküne odaklanıldığını göstermektedir. Fakat vergiler, sadece ekonomiyi (objektif) değil mali sosyolojiyi ve vergi psikolojisini de (subjektif) içinde barındıran bir olgudur. Bu bağlamda mükelleflerin sosyolojik durumları kadar psikolojik durumları da vergi yükünü etkileyebilmektedir.

Mükellefler vergi yükünün ağırlığından sıklıkla şikâyet ederler ve vergi yükünün ağırlığını vergiye karşı gönülsüzlüklerinin nedenlerinden biri olarak gösterirler. Ancak, OECD ortalamasına göre vergi yükünün sanılanın aksine Türkiye’de yüksek olmadığı fakat yüksek hissedildiği görülmektedir. Çalışmada hissedilen vergi yükünün altında yatan unsurların keşfedilmesi ve hissedilen vergi yükü unsurlarının kuramsal bir çerçeveye oturtulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmıştır. Çünkü, yarı-yapılandırılmış görüşmeler genellikle konuyu derinlemesine araştırmak ve keşfedilmesi gereken bir olguyu ortaya çıkarmak için gerçekleştirilir (Harrell ve Bradley, 2009:27; Merriam, 2018:88). Nitel analiz yöntemlerinden içerik analizinden yararlanılan çalışmada örneklem sayısı için ise doygunluk seviyesi dikkate alınmıştır. Doygunluk seviyesi, örneklem sayısının

---

⁴Türkiye’de 2020 yılı Aralık ayı için açıklanan TÜFE 14,60 iken 2021 yılı Aralık ayı için açıklanan TÜFE 36,08’a yükselmiştir. 2022 yılı için açıklanan TÜFE ise aylık bazda %11,10 artarak %48,69 olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.tcmb.gov.tr>.

belirlenmesinde kullanılan bir ölçüttür. Araştırmacı, Gelir Vergisi mükelleflerinden oluşan katılımcılar ile gerçekleştirdiği yarı-yapılandırılmış görüşmeleri 26 kişi ile tamamladığında doygunluk seviyesine ulaştığına karar vermiş ve görüşmeleri sonlandırmıştır. Görüşmeler, hissedilen vergi yükü üzerinde vergi adaleti, hükümete duyulan güven, risk algısının etkili unsurlar olduğunu göstermektedir. Enflasyonun ise Türkiye'nin içinde bulunduğu enflasyonist ortamdan kaynaklandığının ve enflasyonun bazı gelirler üzerinde artırıcı etki yaratabileceğinin göz ardı edilmesi sonucu vergi yükünün yanlış algılanmasına neden olduğu söylenebilir.

Vergi adaleti hakkında katılımcıların, gelir düzeyi yüksek mükelleflere ayrıcalıklar yapılmasının, aynı mükellefiyet grubundaki avukatlara uygulanan ayrıcalıkların serbest muhasebeci mali müşavirlere uygulanmamasının vergilemede adaleti zedelediği ve vergilerin adaletsiz olduğu algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan analiz, vergi adaleti hakkında mükelleflerin olumsuz algıya sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Hükümete duyulan güven hakkında katılımcı alıntılarında mükelleflerin genellikle kamu harcamaları ile vergi yükü arasında olumsuz mali bağlantı kurduklarını göstermektedir. İçerik analizi, bu olumsuz mali bağlantının da kamu harcamalarının israf edildiği ve bu harcamaların kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılmadığı gerekçeleriyle kurulduğunu göstermektedir. Çünkü, mükellefler ödedikleri vergilerin nereye, nasıl, ne kadar harcandığını bilmek isterler. İstekleri doğrultusunda olmayan kamu harcamaları, vergi gelirlerinin israf edildiği algısına neden olmaktadır.

Risk Algısı hakkında literatür, risk algısı üzerinde vergi ahlakının etkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte vergi suçu ve cezaları açısından etkin bir vergi denetimi olduğu inancına sahip olan mükelleflerin vergi kaçırma eğilimine girmeyecekleri ve gelirlerini beyan etmekten kaçınmayacaklarını ifade etmektedir. Vergi risklerini azaltmak için vergi yükü seviyesinin düşürülmesi gerekmektedir. Çünkü, yüksek vergi yükü seviyesinin mükelleflerin ekonomik durumlarının kötüleşmesine ve bu durum da mükellefleri vergi kaçırmaya eğilimli hale getirebilecektir (Hanousek ve Palda, 2002). Analiz, katılımcıların risk algısı hakkında cezaların Avrupa'daki kadar olmasa da bir caydırıcılığı olduğu fakat denetimlerin yetersiz olduğu algısına sahip olduklarını göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'de denetimlerin yetersiz olduğu algısının yüksek olduğu bu nedenle de mükelleflerin vergiye uyum düzeylerinin de düşük olacağı ifade edilebilmektedir (Bedir vd., 2016:53, 128).

Enflasyon hakkında katılımcıların, vergiler gibi gelirleri üzerinde yarattığı azaltıcı etkisinden dolayı bağlantı kurdukları, hem vergilerin hem de enflasyonun gelirlerinin büyük bir kısmını erittiği algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Fakat, her ne kadar katılımcılar enflasyonu her zaman gelirlerini azaltıcı bir unsur olarak görse de daha önce de ifade edildiği üzere bazı gelirler üzerinde artırıcı etkide de bulunabilmektedir.

Çalışma, hissedilen vergi yükü üzerinde etkili unsurları; hem literatürdeki unsurlar hem de verginin muhatabı olan mükellef algılarından ortaya çıkan unsurlar çerçevesinde ele alan çalışmada, mükelleflerle keşfedici nitel yöntemlerden yarı-yapılandırılmış

görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerin analizi için Nvivo programından ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu anlamda alanda keşfedici nitel bir yöntem ile yapılan ve literatüre katkı sunacak ilk çalışma olmasıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Nitel analizden, mükelleflerin hissedilen vergi yükleri üzerinde; vergi adaleti, hükümete duyulan güven ve risk algısı unsurlarının etkili olduğu enflasyonun ise mükelleflerin gelirleri üzerindeki azaltıcı etkisinden dolayı yanlış anlaşıldığı ve vergi gibi algılandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Abdieva R. & Cumakunova T. (2016). Kırgızistan'da Vergi Bilinci, *International Conference on Eurasian Economies*, 677-680.
- Akdoğan, A. (2017). *Kamu Maliyesi Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş*, (18.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akıncı, Adil ve Muhammet Atalay (2021).Türkiye’de Vergi Yüğü İle Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişi: Fourier Yaklaşımı, *Sayıştay Dergisi*, 32(121): 127-152.
- Aktan, C.C. (2001). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Aktan, C.C. ve Çoban, H. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, (Ed.) Aktan, C. C., Dileyici D. ve Vural, İ.Y., Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arsan, H.Ü. (1968). 1956'da Türkiye'de Zirai Sektör Üzerindeki Vergi Yüğü,Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/384/4089.pdf>.
- Bağatur, Murat (2018); "Vergi Yüğü: Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği", *Çukurova Üniversitesi, SBE, İktisat ABD., Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Bayraklı, H.H. ve Demir, İ.C. (2004). Vergi Karşısında Mükellef Davranışları: Afyon İli Örneği,*Afyon Kocatepe University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 6 (1), 215-230.
- Bedir, S., Özdemir D. ve Ateş, A. (2016). *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları TRAI Örneği*, (1. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Berg, B.L. & Lune, H. (Ed.) (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*,(Çev.) Arı, A. (4. Baskı, 9.Baskıdan çeviri). Eğitim Yayınevi.
- Bessard, Pierre (2009); "Tax burden and individual rights in the OECD: an international comparison", (Der: Salin Pascal), *Institut Constant de Rebecque*, pp. 1-20.
- Beşel, Furkan (2017). *Türkiye'de Vergi Yüğü: İller Bazında ve Bölgesel Düzeyde Analiz*. (1. Baskı) Ankara: Savaş Yayınevi ve Dağıtım.
- Birskyte, L. (2014). The Impact of Trust in Government on Tax Paying Behavior of Nonfarm Sole Proprietors, *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași Economic Sciences*, 61, (1), 1-15.
- Bishop, G. A. (1961).The Tax Burden by Income Class, 1958, *National Tax Journal*, XIV, (1), March 1961, 41-55.
- Browning, E. K. (1978). The Burden of Taxation, *Journal of Political Economy* , The University of Chicago Press , 86 (4) (Aug., 1978), 649- 671.
- Bryman, Alan (2012). *Social Research Methods*, Oxford University Press, (Fourth Edition).
- Coates, W.H. (1927). Report of the Committee on National Debt and Taxation, Vol. 90, No.2, pp.353-364.

https://www.jstor.org/stable/2341770#metadata_info_tab_contents (Erişim: 10.05.2020).

- Çağdaş, Y. (2020).Türkiye’de Toplam Vergi Yükünün OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması, *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar, 20 (1), 81-96.
- Çat, Abdurrahman (2020); "Vergi Yükünün Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Bir Analiz", *Sakarya Üniversitesi, SBE, Maliye ABD., Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya.
- Çiçek, Çiçek, Halit (2006); "Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri",*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ABD., Doktora Tezi*, İstanbul.
- Çiçek, H., Karakaş M.ve Yıldız, A. (2008).Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.
- Dağ, M. (2019); "Türkiye'de OECD Ülkelerinde Vergi Yükünün Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi", *Atlas 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Sivas, ss. 188-194.
- Demir, İ. C. (2013). *Türkiye'de Vergi Yükü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle)*. Afyonkarahisar: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- Demir, S.B. (Ed.). (2017). *Research Design Qantitative, Qualitative and Mixed-Methods Approaches*, (4. Baskıdan Çeviri, 3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık Org.Tic. Ltd.Şti.
- Fields, T., W. (2015). Understanding the Inflation Tax,*International Research Journal of Applied Finance*, 649-657.
- Fochmann, Martin, Dirk Kiesewetter, Kay Blaufus, Jochen Hundsdoerfer, Joachim Weimann (2010); "Tax Perception: An empirical survey", *arqus Discussion Paper*, No. 99, Arbeitskreis Quantitative Steuerlehre (arqus), Berlin
- Fullerton G. E. & Metcalf, D. (2002). Tax Incidence, *NBER Working Paper Series* 2002, 1-85.
- Giles, D., Patrick, E.A. & Caragata J. (2001). The learning path of the hidden economy: the tax burden and tax evasion in New Zealand,*Applied Economics*, 33 (14), 1857-1867.
- Gravelle J. G. & Shvedov, M. (2004). *Distribution of the Tax Burden Across Individuals: An Overview*, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 1-29.
- Gürdal, T. ve Yavuz H. (2017);"Türkiye'deki Vergi Yükünün Gelişimi: 2000 Sonrası Dönem Analizi", *Vergi Raporu*, Sayı 209, ss. 9-28.
- Güriz, A. (2001). Adalet Kavramının Belirsizliği, Adalet Kavramı, *Türkiye Felsefe Kurumu*, Ankara.
- Gürler H.G. (2009). Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti, *Akademik İncelemeler*, 4 (1), 53-71.

- Günay, K. (2007).Türkiye'de Vergi Yüğü ve Vergi Kapasitesi Hesaplaması Üzerine Örnek Bir Çalışma, PwC Türkiye, Supervisor, İstanbul.
- Hanousek, J., &Palda, F. (2002). *The Evolution of Tax Evasion in the Czech Republic: A Markov Chain Analysis*, ACE Programme of the European Union, 1-29.
- Harrell, M. C. ve M. A. Bradley (2009); "Data Collection Methods Semi-Structured Interviews and Focus Group", *National Defense Research Institute*, pp.1-140.
- Islamiah K., N. (2015). The Effect of Taxpayer Awareness, Knowledge, Tax Penalties and Tax Authorities Services on the Tax Compliance (Survey on the Individual Taxpayer at Jabodetabek & Bandung), *Research Journal of Finance and Accounting*, 6 (2), 104-112.
- Işık, N. ve E.C. Kılınç (2009);"OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü ve Vergi Türleri: Karşılaştırılmalı Bir Analiz", *KMU İİBF Dergisi* , Sayı 17, ss. 147-173.
- İnaltong, Ceyhan (2012). Vergi Yüğü: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırması, *Vergi Dünyası*, Sayı 369, ss.16-30.
- Kaya, O. K. A. (2019).Sosyal Medyada Vergi Algısı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD. Yüksek Lisans Tezi.
- Keene, K. (1983).What Do We Know About The Public's Attitude On Progressivity?, *National Tax Journal*, The University of Chicago Press, 36 (3), 371-376.
- Kılıçaslan, H.ve Yavan, S. (2017). Türkiye'de Vergi Yüğü'nün Değerlendirilmesi:OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (2), 33-51.
- Koatsa, N., Paramaiah Ch. & Scon, M. (2021).Tax burden and economic growth in Lesotho: An estimate of the optimal tax burden, *Accounting*, Volume 7, 525-534.
- Koç, Ali Fuat ve M. Fatih Dağlı (2007); "Vergi Yüğü Dağılımı ve Vergi Adaleti",*Vergi Raporu*, Sayı 88, ss.34-46.
- Kotlikoff, L. J. & H., S., Lawrens (1986). Tax Incidence, *NBER Working Paper Series*.
- Machova, K. & Zuzana, M. (2010).Tax Burden In EU Countries-A Comparative Study,*Economic Sciences*, 263-270.
- Machova, K. & Zuzana, İ. (2012). The influence of corporate taxation on economic growth: The failure of tax quota? *Politická ekonomie*, 60 (6), 743-763.
- Mendoza, E., Razin, A. &Tesar, L. (1994). Effective tax rates in macroeconomics Cross-country estimates of tax rates on factor incomes and consumption, *Journal of Monetary Economics*, Number 34, 297-323.
- Merriam, S.,B. (2018). *Qualitative Research A Guide to Design and Implementation*,(Third Edition). (Çev.Ed:Selahattin Turan), *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Üçüncü Basımdan Çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.şti.,
- Metcalf G.E. & Fullerton, D. (2002). Tax Incidence, *NBER Working Paper Series*, 1-85.

- Musgrave, R., Case, K.E. & Leonard, H. (2016). The Distribution of Fiscal Burdens and Benefits, *Public Finance Quarterly*, July 1974, 2 (3), Sage Publications. Inc.
- Muter, N., Sakınç, S. ve Çelebi, A.K. (1993). Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması (Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması), Manisa.
- Mutluer, M. K. (1979). Kazandıkça Öde Yöntemi ve Gelir ve Kurumlar Vergilerimizde Vergi Ödeme Süreleri, *Eskişehir İTİA Dergisi*, XV (2).
- Neumann, W. L. (2013); *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, (Çev: Sedef Özge), Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara.
- Neumann, W. L. (2013); *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*, (Çev: Sedef Özge), Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara.
- Nunns, J.R. & Atrostic, B.K. (1991). Measuring Tax Burden: A Historical Perspective, *National Bureau of Economic Research, Inc.*, s. 343-420, <https://ideas.repec.org/h/nbr/nberch/5981.html>.
- Oberholzer, R. ve Stack E.M. (2014); Perceptions of taxation : a comparative study of different population groups in South Africa', *Public Relations Review*, Vol. 40. No. 2, pp. 226-239.
- OECD (2000). Tax Burdens: Alternative Measures, *Tax Policy Studies*, Number 2.
- OECD (2020). Taxing Wages 2020, <https://www.oecd.org/ctp/tax-policy/taxing-wages-20725124.htm>
- OECD (2022). "Tax Revenue", <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.html>. (18.11.2022).
- Patton, Michael Quinn (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*", (3.Edition) London New Delhi, Sage Publications.
- Picharles, J. (1937). Türkiye Vergi Rejimine Dair Umumi Mütalaalar.C.i, Number 1, 13-30.
- Reed, W.R.& Rogers, C.L. (2006). Tax Burden and the Mismeasurement of State Tax Policy, *Public Finance Review*, .404-426.
- Saad, N.M. (2010). Corporate Governance Compliance and the Effects to Capital Structure in Malaysia, *International Journal of Economics and Finance*, 2 (1), 105-114.
- Sağbaşı, İsa ve Adem Başoğlu (2005). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt VII, Sayı 2, ss.123-144.
- Sağlam, Metin (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci, *Sosyoekonomi*, ss.315-334.
- Samuel, H. (1919). The Taxation of the Various Classes of the People, *Journal of the Royal Statistical Society*, 82 (2), 143-182. https://www.jstor.org/stable/2340674#metadata_info_tab_contents (Erişim: 20.05.2020).
- Saruç, N.T. ve Sağbaşı, İ. (2004). Mükelleflerin Vergi Eşitliğini Algılaması Vergi Kaçırma Eğilimi İlişkisi, *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar*, Sayı: 482, 64-74.

- Saruç, N.T. ve Yıldız, H. (2007).Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği, *V. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Calalabat- Kırgızistan 11 – 13 Haziran 2007.
- Šimková, N. (2015); "The Hierarchical clustering of tax burden in the EU27", *Journal of Competitiveness*, Volume 7, Number 3, pp. 95-109.
- Spicer, L.A. & Becker, M.W. (1980).Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach, *National Tax Journal*, June, 33 (2), 171-175.
- Stiglitz, J.E. (1994). Kamu Kesimi Ekonomisi,(Çev) Batırel,Ö.F.*Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* Yayın No:549, Sayı 396, İstanbul.
- Szarowska, I. (2009). *Theory and practice of tax burden in the European Union*, In Stavárek, D., Vodová, P. (ed.), Proceedings of the 12th International Conference on Finance and Banking No. Karviná: Silesian university in Opava, WOS:000286075300021 (2010), 224-234.
- Şenyüz, Doğan (1995). Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi. Bursa.
- Tax Foundation (2022). Inflation.<https://taxfoundation.org/tax-basics/inflation/> (16.11.2022).
- Tekeli, İ.ve İlkin S. (1977). 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Cilt 2, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (sozluk.gov.tr). *Algılamak* (E.T. 20.12.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Vergi Ödevi, RG: 09.11.1982, 73/3.madde.<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (15.10.2022).
- Torgler, Benno (2007); "Tax Compliance and Tax Morale",Edward Edgar Publishing Limited Glensanda House Montpellier Parade Cheltenham Glos.
- Töralp, F. (2007); "Kurumların Üzerine Düşen Vergi Yükü", Marmara Üniversitesi, SBE, Maliye ABD., Mali Hukuk Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tucker, R., S. (1951). Distribution of Tax Burdens in 1948,*National Tax Journal*, 4 (3), 269-285.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2013). Fiyat İstikrarı ve Enflasyon, tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/ (12.08.2022).
- Tipton R., S. (1928).The Colwyn Committee and The Incidence of Income Tax,*The Quarterly Journal Of Economics*, 42 (4), 641-668, <https://www.jstor.org/stable/1882537>.
- Tuay, E. ve Güvenç, İ. (2007).Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı, Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Sayı 51.
- Uluatam, Ö. (1981). Enflasyon ve Devlet Gelirleri (1963-1978). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:462.Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Volkerink, B., Sturm, J.E. & Haan, J. de (2001). Tax Ratios in Macroeconomics: Do Taxes Really Matter? *European Economy Group Working Paper*, Number 7/2001.
- Wasylenko M.J. (1997). Taxation and economic development: the state of the economic literature, *New England Economic Review*, issue Mar. 37-52.
- Williamson, John B. (1976); "Beliefs About the Rich, the Poor and the Taxes They Pay", *The American Journal of Economics and Sociology*, 9-30.
- Wise, K. & Berger, N. (2010). Understanding Our Tax System: A Primer for Active Citizens, *MassBudget*, 1-91.
- Yamamura, E. (2013). Trust in government and its effect on preferences for income redistribution and perceived tax burden, *Econ Gov.*, Number 15, 71-100.
- Yaple, M. (1936). "The Burden of Direct Taxes as Paid by Income Classes", *American Economic Review*, Vol. XXVI, No.4, December, 691-710.
- Yunar, M. (1992). Vergi Yüğü ve Türkiye'deki Gelişimi, (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

İKLİM KRİZİYLE MÜCADELENİN FİNANSMANI ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ZAMANLAR ARASINDIŞSALLIKLARIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ

Sustainable Development and Internalization of Intertemporal Externalities in the Framework of Financing the Climate Crisis

Atıf / Citation

Kılıçaslan, H. & Cassamá, M.S. (2022). İklim Kriziyle Mücadelenin Finansmanı Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Zamanlar Arası Dışsallıkların İçselleştirilmesi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 107-121.

Harun KILIÇASLAN

Doç. Dr.
Bursa Uludağ Üniversitesi
İ.İ.B.F.
Maliye Bölümü,
Bursa/Türkiye
harunk@uludag.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-2204-7323

Malam Soares CASSAMÁ

Doktora Öğrencisi
Bursa Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye ABD
Bursa/Türkiye
masoca10@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-1797-7681

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type: Research Article
Geliş Tarihi: 25.12.2022
Kabul Tarihi: 31.12.2022
Yayın Tarihi: 31.12.2022

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

İklim Kriziyle Mücadelenin Finansmanı Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Zamanlar Arası Dışsallıkların İçselleştirilmesi

Özet

Küresel iklim krizi ile ilgili sorunların bir tehdide dönüşmesiyle birlikte dünyada sürdürülebilirlik konusu politik ve akademik çevrelerde daha fazla önem kazanmıştır. Küresel ısınmanın önüne geçilebilmesi küresel iş birliğini gerekli kılmıştır. Bununla ilgili olarak geniş bir literatür oluşmasının yanında önemli somut adımlar atılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma çabalarının finansman desteğine ihtiyaç duyduğu genel kabul görmektedir. Bu çalışmada ülkeler arasında gelişmişlik farklarını açıklamak için, zamanlar arası dışsallıkların, başka bir deyişle geçmişte ortaya çıkan etkilerin içselleştirilmemiş olmasının etkisine dikkat çekilmektedir. Buna bağlı olarak çalışmada çevre ile ilgili küresel eylemlerde zamanlar arası dışsallıkların dikkate alınması gereği ileri sürülmektedir. Bu çalışmanın amacı tarihsel süreçte biriken küresel çevre maliyetlerinin içselleştirilmesi gereğini temellendirmektir. Bu amaçla post-positivist metodolojik bir yaklaşım çerçevesinde betimleyici ve yorumlayıcı bir yöntem izlenmiştir ve karbon emisyonlarına ilişkin tarihsel ve güncel veriler şekil yardımıyla sunulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular ortaya çıkan iklim krizinin temelinde gelişmiş ülke emisyonlarının bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak öncelikle gelişmekte olan ülkelerin iklim krizi nedeniyle kalkınmada fırsat eşitliğinin bozulmaması gereklidir. Çevresel sorunların finansmanında küresel finansman yöntemlerinin uygulanması uygundur ancak zamanlar arası dışsallıkların geçmişten gelen etkilerinin de içselleştirilmesi gerekmektedir. Zamanlar arası dışsallık olarak iki yüz yıllık bir döneme yayılabilecek bu olgunun ortaya çıkmasında gelişmiş ülkelerin sorumlulukları daha fazla üstlenme çabası göstermeleri insanı değerler açısından gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Zamanlar Arası Dışsallıklar, Çevre Ekonomisi, İklim Krizi, Sürdürülebilir Kalkınma, İklim Fonu

Abstract

As the problems related to the global climate crisis have turned into a threat, the issue of sustainability has gained more importance in the political and academic circles in the world. Preventing global warming has necessitated global cooperation. In this regard, besides the formation of extensive literature, necessary concrete steps have been taken. It is generally accepted that the sustainable development efforts of developing countries need financial support. In this study, in order to explain the development differences between countries, attention is drawn to the effect of intertemporal externalities, in other words, the effects of not being internalized in the past. Accordingly, it is argued in the study that intertemporal externalities should be taken into account in global actions related to the environment. The purpose of this study is to ground the need to internalize the global environmental costs accumulated in the historical process. For this purpose, a descriptive and interpretive method has been followed within the framework of a post-positivist methodological approach, and historical and current data on carbon emissions are presented with the help of figures. The findings obtained in the study show that developed country emissions are at the root of the emerging climate crisis. As a result, first of all, it is necessary that developing countries' equality of opportunity in development should not be deteriorated due to the climate crisis. It is appropriate to apply global financing methods in financing environmental problems, but the effects of intertemporal externalities from the past should also be internalized. In the emergence of this phenomenon, which can be spread over two centuries as an intertemporal externality, it is necessary in terms of human values for developed countries to make more efforts to assume responsibilities.

Keywords: Intertemporal Externalities, Environmental Economics, Climate Crisis, Sustainable Development, Climate Fund

JEL Codes: H23, H87, N50, O44, Q56

Giriş

Çevre ile ilgili sorunların küresel bir tehdide dönüşmesi sonrasında dünyada sürdürülebilirlik üzerine artan bir ilgi ortaya çıkmıştır. Özellikle küresel ısınmanın önüne geçilebilmesi bir dizi tedbir almayı gerekli kılmıştır. Toplumun, bilim çevresinin ve politikacıların dikkatleri bu alana yoğunlaşırken küresel ölçekte politik iş birliği için adımlar atılmaya başlanmıştır. Kasım 1988'de Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve BM Çevre Programı (UNEP) tarafından Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. IPCC değerlendirmeleri uluslararası müzakerelerin bilimsel temelini oluştururken aynı zamanda, ciddi boyutlu olay ve felaketlerin riskinin yönetilmesine ilişkin önemli içgörüler sağlamıştır. Yine bu dönemde NASA bilim adamı James Hansen, ABD Senatosunda insan kaynaklı küresel ısınmanın başladığına dair açıklama yapmıştır (UNFCCC, 2022a).

1972 Stockholm Deklarasyonu ile birlikte 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen zirve ve 1997 Kyoto Zirvesi ciddi küresel somut adımların ilk örnekleridir. Bu zirvelerden sonra ülkeler genellikle gelişmiş (Annex I) ve gelişmekte olan (Non-Annex I) şeklinde gruplandırılarak ele alınmış ve en az gelişmiş ülkelere özel önem verilmiştir ve araştırmalarda da bu ayrım kullanılmaktadır. Bir de gelişmiş ülkeler listesindeki OECD ülkelerinin dahil edildiği ancak dönüşüm ekonomilerinin hariç tutulduğu Annex II listesi vardır. (UNFCCCb; Galeotti & Lanza: 1999). Ancak hem uygulamaya konulan ve geliştirilmeye çalışılan politikalar hem de bilimsel araştırmalar bugüne ve geleceğe dönüktür. Bu çalışmada farklı olarak zamanlar arası dışsallıkların gelecekteki etkileri yerine geçmişte ortaya çıkan etkilerin içselleştirilmemiş olması nedeniyle ülkeler arasında gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasındaki etkisine dikkat çekilmektedir. Gelişmişlik farklarını artıran içselleştirilmemiş çevresel maliyetlerin varlığı yanında bugün önerilen politikalar sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde bütün ülkelere olduğu gibi gelişmekte olan ülkelere de maliyet yüklemektedir. Kalkınmada çevresel maliyetlerin dikkate alınması ise kalkınma için gerekli kaynak ihtiyacını artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasının finansmanına ilişkin sorunlar devam ederken çevre maliyetleri bu sorunu derinleştirmektedir. Bu çalışmanın amacı tarihsel süreçte biriken küresel çevre maliyetlerinin içselleştirilmesi yoluyla gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasının hem finansmanına hem de kalkınmalarını sürdürülebilir bir temele oturtmalarına destek olması gereğini temellendirmektedir (justifikasyon).

Bu çalışma post-pozitivist yaklaşım çerçevesinde betimleyici ve yorumlayıcı bir yapıya dayanmaktadır. Post-pozitivist yaklaşımda objektif ancak eleştirel bir gerçekçilik benimsenmektedir. Söz konusu yaklaşım belirsizliği bir dereceye kadar kabul eden modern bilimsel yaklaşımlara daha yakındır. Eleştirel realist epistemoloji, gerçek bir maddi dünyanın varlığını kabul etmekle birlikte bu dünya hakkındaki bilgimizin genellikle toplumsal olarak şartlandırılmış olduğunu ve meydan okumaya ve yeniden yorumlamaya tabi olduğunu savunur. İnsan ilişkilerini yöneten gözlemlenmemiş ve gözlemlenemeyen mekanizmalar bulunabilir, bu durum onların göz ardı edilmesine sebep olmamalıdır. Genel olarak bu yaklaşım çerçevesinde ele alınan çalışmada betimleyici ve yorumlayıcı bir yöntem izlenmiştir (bkz. della Porta & Keating, 2008; Neuman, 2011).

1. Çevre Krizinin Nedenleri

Çevre ile ilgili sorunların sürdürülemez bir noktaya gelip insanlık dahil bütün bir ekosistemi tehdit eder hale gelmesi çevre krizi olarak nitelendirilebilir. Çevre krizinin çok çeşitli nedenleri ileri sürülmüştür. Ortak malların trajedisi konusunda Hardin (1968) ortak mal örnekleri içinde çevre kirliliğini de ele alırken trajediye neden olan temel etkenin hızlı nüfus artışı olduğunu ifade

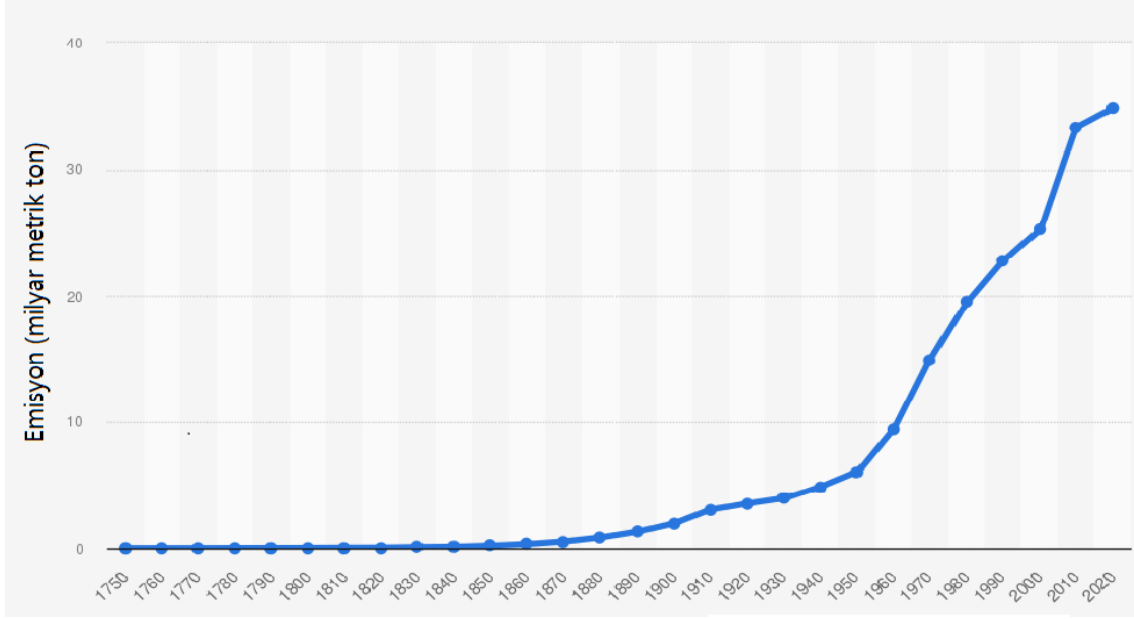
etmektedir. Nüfus artışına bağlanan sorunun kaynağının ise teknolojik bir çözümü bulunmadığını belirtmiştir. Teknolojik gelişmelerde aranan çözümlerin ise mümkün olmadığını savunmaktadır. Hardin'e göre çözüm, üreme özgürlüğünden vazgeçmektir.

Çevre krizinin nedenlerine ilişkin diğer bazı görüşleri Thompson (2001) şu şekilde özetlemiştir: Bazı toplumların çevre krizini dikkate alan sınırlamalar içinde yaşamayı başardığı, çevresel tahribatın altında yatan nedenlerin kültürel ve tarihsel olduğunu düşünler vardır. Hristiyanlığı, özellikle de püriten Protestanlığı doğayı küçümsemeyi teşvik etmekle suçlayanlar, doğanın egemenliğinin Batı bilim ve teknolojisinin arkasındaki mantık olduğunu iddia edenler, sorunun belirli teknolojik gelişmelerden veya belirli bir bilimsel dünya görüşünden kaynaklandığını iddia edenler de vardır. Thompson (2001) bunların yanında Marksistlerin, sosyalizmin zorunlu seçenek olmadığını kabul etmek zorunda olsalar da, doğanın sömürülmesinden kapitalizmi sorumlu tuttuklarını ve Anarşistlerin ise, çevresel yıkımı politik merkezleşmenin ve sosyal hiyerarşinin sonuçlarından biri olarak görmeleri gibi çevre krizinin nedenine ilişkin geniş bir yelpazede görüşlerin varlığını ifade etmiştir.

Yine Thompson'a (2001) göre çevre krizinin nedenini araştırmaya olan ilgi azalmıştır. Çağdaş çevreciler karmaşık durumun tek bir açıklamaya indirgemenin doğru olmadığını ve birden fazla nedeni bulunan çevre krizini tek bir nedeni olduğunu varsaymanın hatalı olabileceğini düşünmektedirler. Thompson bu noktada Hardin'in ortak malların trajedisi analizine dikkat çekmektedir. Hardin'in analizi bütün çevre sorunlarına bir açıklama getiremeye bile veya herhangi birinin tam açıklamasını sağlayamasa da, hemen herkesin bu konuda bir şeyler yapılması gerektiğini kabul etmesi durumunda bile çevresel yıkımın devam edebileceğini açıklamaktadır. Çünkü Hardin (1968)'e göre sorunun varlığını kabul eden bireyin ortak malların kullanımı sonucu sağlayacağı faydayı sorgulamada biri pozitif ve diğeri negatif olmak üzere iki bileşenle karşı karşıyadır. Bunlar bireysel fayda ve ortakların tamamının katlanmak zorunda olduğu maliyetlerdir. Ancak rasyonel bireyin kararının sürekli bireysel faydayı maksimize etme yönünde olacağından zararlar da sürekli artacaktır. Trajik olarak ifade edilen bu durumun çevre sorunları konusunda bugün geçerliliğini koruduğu ifade edilebilir.

Hickel (2021) gibi eleştirel yazarlar çevre krizini ekolojik bir mesele olarak ele alarak sorunun kaynağını kapitalizmde görmektedirler. Ona göre 1997 Kyoto protokolü, 2009 Kopenhag zirvesi ve 2015 Paris anlaşmasında imzalanan protokollere rağmen CO2 salınımı bütün dünyada artmaya devam etmekte, ekosistem iyileşmenin aksine daha fazla zarar görmeye devam etmektedir. Bununla birlikte 50 yıldır ekolojik zararlar ilerlemeye kesintisiz devam etmektedir. Sonuç olarak BM İklim Zirvelerine konu olan CO2 emisyonu azaltma çabalarında başarısızlığı görmekteyiz. Bunun nedeni Kapitalist sistemin doğasıdır. Kapitalist sistem içinde bir ülkenin refahı ve performansı yaptığı toplam üretimi temsilen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ile ölçülmektedir. GYSH ve kişi başına düşen hasıla kapitalist ekonomiler için en önemli iktisadi gösterge haline gelmiştir. Büyümeye atfedilen bu önem ile ekolojik düzenin korunması mümkün olmamaktadır. Hickel (2021) bunun yerine küçülme önermektedir.

Tarihsel olarak ise çevre krizinin ortaya çıkışı aşağıdaki şekiller yardımıyla daha net izlenebilir. Sanayi devrimi ile üretim artışı İngiltere'nin ardından 1850 sonrası bütün Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. Sanayi üretiminin artışına bağlı olarak karbon emisyon miktarları da artmaya başlamıştır. Şekil 1'de bu durumu daha net görmek mümkündür.

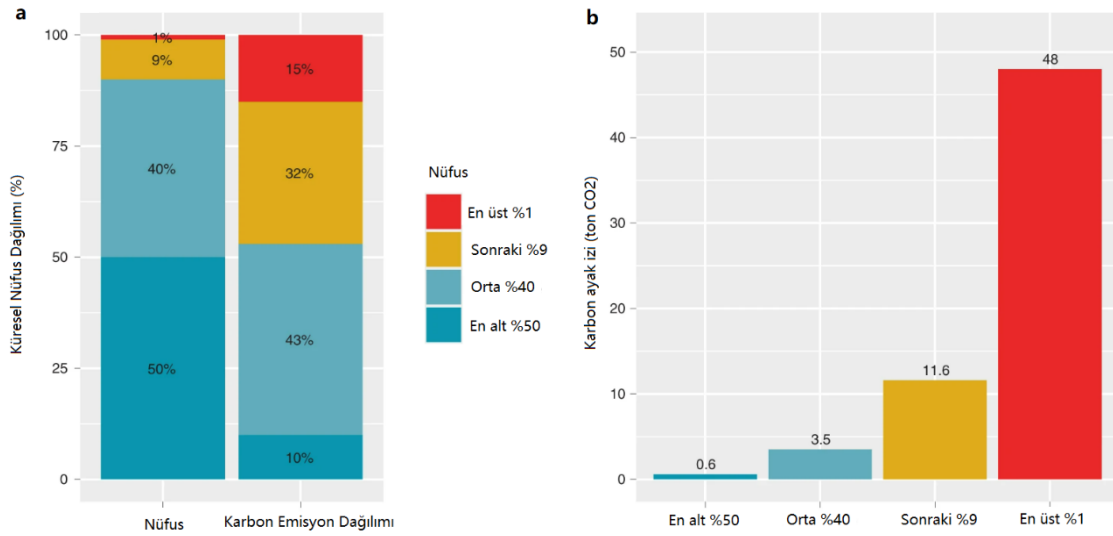
Şekil 1: Tarihsel Olarak Küresel Karbon Emisyon Miktarının Gelişimi

Kaynak: Statista

Şekil 1’de görüldüğü gibi sanayinin yayılmasından sonra artışları belirgin olan ve 1960’ların başında 10 milyar metrik tona ulaşan emisyonun bu tarihten sonra ikiye katlanması sadece yaklaşık 22 yıl almıştır. Yani 200 yılda gelinen seviyeye artık 22 yılda geliniyordu. 2000 yılına doğru artışı hız kesse de 25 milyar metrik ton, sonraki yıllarda yeni bir sıçrama yaparak 2010 yılında 33 milyar metrik tona ulaşmıştır. Bu tarihten sonra uluslararası çabaların ve farkındalığın artmasının da etkisiyle olduğu düşünülebilen bir gelişme ile artış hızı yavaşlayarak 2021 yılında 36 milyar metrik tona ulaşmıştır. Sanayi öncesi toplumlarının çevre sorunları bulunmazken sanayi toplumlarının büyüme pahasına neden oldukları küresel tahribat Şekil 1’de izlenebilmektedir. Özellikle kitlesel üretimin yaygınlaşması ile artışlar sürekli devam etmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında kadar çevreyi ihmal eden bir büyüme dönemi yaşanmıştır. Bu dönemden sonra bir yandan refah devleti gelişirken bir yandan da küresel tahribat daha önce olmadığı kadar artış göstermiştir. Çevrenin öneminin kavranıp aksiyon alma yoluna gidildiği dönemde ise emisyon miktarı azaltılamamış ancak artış hızı az da olsa yavaşlatılabilmektedir.

Toplam emisyon miktarları tek başına emisyonun kaynağı hakkında bilgi sunmamaktadır. Elbette sanayi üretimi kaynaklı oluşu ve bunun da daha çok gelişmiş ülkeler kaynaklı oluşu açıktır ancak bunların dağılımına ilişkin bilgiler de önemli sonuçlar gösterebilecektir. Şekil 2’de ise küresel karbon emisyonlarının dağılımı nüfus gruplarına göre ve nüfus gruplarına göre ortalama karbon ayak izleri sırasıyla ‘panel a’ ve ‘panel b’de verilmiştir.

Şekil 2: Küresel Karbon Emisyonu ve Karbon Ayak İzi Dağılımı

Kaynak: Bruckner, B., Hubacek, K., Shan, Y. et al. (2022).

Şekil 2 panel a'da nüfus dağılımına göre karbon emisyon dağılımı verilmiştir. Buna göre küresel nüfusun en alttaki %50'lik grup küresel karbon emisyonlarının %10'unu yaymaktadır. Orta kesimdeki %40 ise karbon emisyonlarının %43'ünü yaymaktadır. En üstte yer alan %10'luk grup ise toplam emisyonların neredeyse yarısını (%47) yaymaktadır. En üst %1'lik grup tek başına küresel karbon emisyonlarının %15'ini yaymaktadır. Elbette bu durum üretimle birlikte tüketim ile yakından ilgilidir. Panel b'de aynı nüfus gruplarının ortalama yani kişi başı karbon ayak izine ilişkin bilgiler yer almaktadır. En üst grupta yer alanların karbon ayak izi değeri en alttakilere göre 80 kattır. En üst grubun kendine en yakın grupta yer alanlara göre ortalama karbon ayak izi 4 kat fazladır. Orta grupta yer alanların bile en alttakilere göre karbon ayak izi neredeyse 6 kattır. Bu bilgilerin bize gösterdiği ise Hickel'in endişeleri ve önerilerinin ciddiye alınması gereğidir. Büyüme ve ulusların zenginliğinin çevresel dışsal maliyeti tarihte görülmemiş derecede tahrip edici boyuta ulaşmıştır.

2. Çevre Ekonomisinin Temelleri

2.1. Pigou Çözümü

Çevre sorunlarının iktisadi temeli büyük ölçüde dışsallıklara dayanmaktadır. İktisadın tüm alt disiplinleri gibi, çevre ekonomisi alanı da büyük ölçüde öncüllerinin düşüncelerine dayanmaktadır. Dışsallık fikri Pigou'nun 1920'lerdeki çalışmalarından zaten biliniyordu. Pigou, üretim veya tüketim süreçlerinde ortaya çıkan ve hiçbir bedel talep edilmeyen zararlı ya da faydalı etkilerden söz etmiştir. Çevre kirliliğinin zararları bu teorik çerçeveye düzgün bir şekilde oturmuştur. Buna göre kirletenler başkalarına zarar verirken bu zararın bedelini ödemeyebilir. Piyasa yönelimli ekonomik sistemler dışsallıkları hesaba katmadığı için, bu sistemler insan refahını maksimize edememektedir. Bu nedenle dışsallığı içselleştirmek için bir şekilde müdahale etme fikri meşru bir zemine sahip olmuştur. Bu türden müdahale politikalarının insan tercihleri ve ödeme istekliliği çerçevesinde tanımlanmış olan maliyet ve faydaları açısından değerlendirilebileceği on dokuzuncu yüzyılda Dupuit tarafından ifade edilmiştir. Günümüz refah ekonomisinin gövdesi ise 1930'larda ve 1940'larda Hicks, Kaldor ve diğerleri tarafından kurulmuştur (Pearce, 2002).

Pigoucu vergi veya sübvansiyon çözümleri ile kirletme hakları kamusal çözümler olarak hem teorik hem pratik ilgi görmüştür. Bu ikisini temiz teknoloji kullanımını teşvikte karşılaştıran Wirl (2014) vergilerin sosyal refaha katkısının daha fazla, kirletme haklarının ise çevreye katkısının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. İkincisinin kirliliği doğrudan hedef almada daha etkili olduğu açıktır.

2.2. Boulding'in Yaklaşımı

Boulding'in 1966'daki çalışmasının bugün ekolojik iktisadın temelini oluşturmaya devam ettiği ifade edilmektedir. Boulding; kaynakların sınırsız olmadığını belirterek, sürdürülebilir ekonomik büyüme için her kaynağın yeniden dönüştürülebilir olarak tasarlandığı döngüsel bir ekonomiyi tavsiye etmiştir. Boulding'in çalışması, çevrenin fiziksel sınırlarına odaklanılan ve insan sermayesi oluşumu yoluyla ortaya çıkacak teknolojik değişimin bu çevresel sınırları aşma yolu olarak görülmeyen, ekolojik ekonominin hala temeli olmaya devam ediyor. Bu çalışmaya kadar dışsallıkların insan refahını azalttığı ancak bu durumun optimumdan küçük ve yönetilebilir bir sapma olduğu kabul ediliyordu.

2.3. Coase'un Piyasa Çözümü

Çevre ekonomisi ile ilgili son önemli katkı ise Coase tarafından yapılmıştır. Coase, bir dışsallık durumunun iki olası çözümünden söz ediyordu. Pigou'nun çalışmasından aşına olunan ilk çözüm, dışsallığın yayıcısına kirletmenin bedelini yükleyen bir vergi ya da bir tür regülasyon getirilmesidir. İkinci çözüm ise, kirlilikten zarar görenin kirletene kirletmemesi için ödeme yapmasını içeriyordu. Buna göre ilk durumda kirletenin ödeme yapması ve ikinci durumda da mağdurun ödeme yapması yoluyla dışsallıkların içselleştirilmesi mümkündür. Coase, dağıtım yükleri açısından olmasa da etkinlik açısından çözümlerin eşdeğer olduğunu savundu (Pearce, 2002).

Bugün dışsallıkların içselleştirilmesine dönük teorik çerçeve yukarıda sözü edilen çalışmaların dışında genişleyerek kapsamlı bir çerçeveye oturmuştur. Ancak burada kamusal mallar teorisindeki gelişmeden de söz etmek gerekmektedir. İklim değişikliğine yol açan çevre sorunları ile mücadele küresel kamusal mallar tanımı içerisinde yer almaya başlamıştır. Bunun böyle olmasının nedeni kirlenmenin ülke sınırlarını aşarak yer küreyi etkileyecek düzeyde dışsallıklara sebep olmasıdır.

2.4. Zamanlar Arası Dışsallıklar

Dışsallıklar konusu yukarıda ele alınan bir konu olmasına rağmen burada zamanlar arası boyutuna dikkat çekmek üzere değinilmektedir. Çevresel dışsallıkların kimisi etkisini üretim veya tüketim sürecinde hemen gösterirken örneğin iklim değişikliğine neden olan bazı türleri ise etkilerini uzun bir zaman ve öngörülmesi zor bir çerçevede göstermektedir. Küresel ısınma karmaşık zamanlar arası (zamansal) dışsallıklar ile ilgili kanonik bir örnek olarak alınabilir. Buradaki zamansallık unsuru, yalnızca negatif dışsallık yayan eylemin zararlarının sonraki bir zamanda meydana gelebileceği değil, aynı zamanda gecikmiş olarak ortaya çıkan dışsallığın uzunluğu ve yapısının bilinmeyebileceğidir. Diğer karmaşıklık kaynağı ise emisyonların doğrudan zarar vermemesi ancak önce bir durum işlevine girerek ortamın gözlemlenebilir bir özelliğinin değişmesine neden olması, ardından durum işlevinin hasar işlevine dönüşmesidir. Örneğin, kloroflorokarbonlar (CFC'ler) ile ilişkili zarar doğrudan solumaktan değil, ultraviyole ışınlar (UV) akışını ve dolayısıyla yerküre yüzeyindeki yaşamı etkileyen ozon tabakası üzerindeki etkilerinden kaynaklanır (McKitrick, 2011).

Üretim ve talepteki zamansallık fiyatlandırma kuralları, piyasa yapısı ve doğal kaynaklar üzerindeki etkileri ile ilişkilidir. Talepteki zamansallık etkilerinin kaynağı alışkanlıkların oluşumu, doygunluk ve kirlilik etkilerinden kaynaklanan dışsallıklarda bulunmaktadır. Bu tür etkiler, enerji ve doğal kaynakların hane halkı tarafından tüketilmesinde ve bunların üretimde girdi olarak kullanılmasında açıkça önemli bir rol oynamaktadır. Üretim maliyeti üzerindeki zamanlar arası etkilerin farklı nedenleri vardır. Bunlardan biri, mevcut çıktı arttıkça gelecekte daha az verimli katmanların ele alınması gerektiğidir. Balıkçılık endüstrisinde, mevcut hasat hacminin yarımın çaba seviyeleri üzerinde açıkça bir etkisi olduğu gibi (Eichhorn & Spremann, 1982).

3. Kalkınma Ve Çevre İlişkisi

1980'lerin sonlarında, Brundtland Komisyonu olarak bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, sürdürülebilir kalkınmayı "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin karşılayan kalkınma" olarak tanımlamıştır. O zamandan beri sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, tropikal ormansızlaşma, ekolojik bozulma ve diğer çevresel tükenme ve bozulma sorunları ile ilgili endişelerin içinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde küresel topluluktan büyük ilgi görmüştür (Barbier & Burgess, 2015: 823).

3.1. Kalkınmaya İlişkin Yaklaşımlar

Literatürde sürdürülebilir kalkınmanın güçlü ve zayıf olmak üzere iki farklı yorumu bulunmaktadır. Zayıf sürdürülebilir kalkınma görüşüne göre doğal kaynaklar diğer sermaye türlerinden özde farklı değildir. Bu nedenle diğer sermaye türleri gibi yaklaşılmalıdır. Tüketilen doğal kaynaklar daha değerli olanla, yeniden üretilebilir olanla ve beşeri sermayeyle değiştirilebildiği sürece toplam sermaye stoğu zaman içinde artacaktır. Toplam sermaye stoğunu korumak ve artırmak tek başına sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için yeterlidir. Buna karşılık güçlü sürdürülebilir kalkınma görüşüne göre yeniden üretilebilir sermaye ile beşerî sermayenin doğal kaynaklar ve doğanın ekolojik üretiminden oluşan çevresel kaynakların yerini alamayacağını savunmaktadır. Buna bağlı olarak güçlü sürdürülebilir kalkınma görüşü yeniden üretilebilir sermaye, insan sermayesi ve doğal kaynakların tek bir homojen toplam sermaye stokunu oluşturup oluşturmadığı konusunu sorgulanmaya muhtaç bulunmaktadır. Bunun yerine, güçlü sürdürülebilir kalkınma savunucuları özellikle temel ekosistem ürünleri ve hizmetleri, benzersiz ortamlar ve doğal yaşam alanları ve hatta biyolojik çeşitlilik gibi yeri doldurulamaz doğal kaynak nitelikleri gibi bazı doğal sermaye biçimlerinin insan refahı için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu önemli varlıkların insan refahı için gerçek değerine ilişkin belirsizlik, özellikle de giderek azalırlarsa gelecek nesillerin onlara yükleyebileceği değer, bugünden gelecek nesillere bu tür temel alanlardaki geri dönüşü olmayan kayıpları yeterince tazmin edip edemeyeceğimizi belirleme yeteneğimizi daha da sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, güçlü sürdürülebilir kalkınma görüşü, insan refahı için gerekli olan ve beşerî sermaye ve yeniden üretilebilir sermaye ile kolayca ikame edilemeyecek olan çevresel kaynakların ve ekolojik mal ve

hizmetlerin korunması ve tüketilmemesi gerektiğini öne sürmektedir (Barbier & Burgess, 2015: 824).

Bununla ilgili olarak ‘sürdürülebilir kalkınma’ ve ‘sürdürülebilirlik’ ayrımı yapıldığı görülmektedir. Buna göre sürdürülebilir kalkınma kavramını tercih edenlerin yaklaşımı yukarıdaki zayıf sürdürülebilir kalkınma görüşüne benzemektedir. Sürdürülebilirlik kavramı ise daha çok politik bir eylem anlamı içermektedir ve yukarıdaki güçlü sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına benzemektedir. Bu yaklaşıma göre pratikte teknik çözümler gereklidir ancak ekolojik, ekonomik ve sosyal gereklilikler uzlaştırılacaksa bu yeterli değildir. Bu iki yaklaşımın farklı politik ve felsefi temellere dayandığı söylenebilir (Blewitt, 2015).

3.2. Çevresel Kuznets Eğrisi

Kalkınma ve çevre ilişkisiyle ilgili en önemli konulardan birisi de Çevresel Kuznets Eğrisi’dir. Stern (2004) Çevresel Kuznets Eğrisi’ne giden yolu Roma Kulübü’nün raporuna dayandırmaktadır. Buna göre 1970’lerde, büyüme ve çevre arasındaki ilişki hakkındaki tartışma, Roma Kulübü’nün “Büyümenin Sınırları” adlı raporuna odaklanmıştır. Yaygın görüş, ekonomik büyümenin daha fazla çevresel etki anlamına geldiği ve çevresel kazanımlara giden ana yolun nüfus ve tüketimi azaltmak olduğuydu. İktisatçılar, ikamenin ve inovasyonun çevresel etkileri azaltabileceğini savundu. Ancak bunlar azınlık görüşleriydi. Ana akım görüş, çevre ve ekonominin çelişen hedefler olduğu yönündeydi. Bununla birlikte 1980’lerin sonlarında sürdürülebilir kalkınma fikrinin ortaya çıkmasıyla birlikte, geleneksel anlayış "yeşil olamayacak kadar fakir" anlayışına evrilmiştir. Daha az gelişmiş ülkeler, çevre koruma ve büyüme için gerekli kaynaklardan yoksundu ve çevreyi korumak için kalkınmaya ihtiyaç vardı. Bu fikir, Çevresel Kuznets Eğrisi olarak bilinen ampirik modellerde somutlaştırıldı. Hipotez, çevresel bozulmanın çeşitli göstergeleri ile kişi başına düşen gelir arasında ters U-şeklinde bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Buna göre ekonomik gelişmenin erken aşamalarında kirlilik veya diğer bozulma biçimleri artmakta ve ilerleyen aşamalarda azalmaktadır. Çevresel Kuznets Eğrisi, gelir dağılımındaki eşitsizlik ölçüsü ile gelir düzeyi arasındaki ilişkinin ters U-şeklinde bir eğri biçimini aldığını varsayan ekonomist Kuznets’in adını almıştır. Ancak Kuznets’in bu kavramın geliştirilmesinde hiçbir rolü yoktur (Stern, 2004).

4. Çözümüne Yönelik Tartışmalar

Çevre sorunlarının küresel bir tehdit oluşturmaya başladığının gelişmiş ülkelerde kabul edilmeye başlamasıyla devletler arasında yapılan müzakerelerde gelişmekte olan ülkeler konunun kalkınma ile ilişkisi üzerinde durmuştur. 1972 Stockholm’de deklarasyona giren çevre ve kalkınma ilişkisi 1992’de Rio’da daha güçlü bir şekilde metinde yer almıştır ve kalkınma bir hak olarak tanımlanmıştır. Tartışmalarda gelişmiş ülkeler konuya çevre odaklı yaklaşan taslaklar hazırlarken gelişmekte olan ülkeler müzakere süreçlerinde kalkınma boyutunun taslaklara eklenmesini sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bu çabası meşru bir zemine dayandığından başarılı olmuştur ve bağlayıcı olmayan söz konusu metinlerde yer aldıktan sonra günümüze kadar bu tartışmalar ve sözleşmelerde daha güçlü bir şekilde yer bulmuştur. Bugün ekonomik kalkınma,

sosyal kalkınma ve çevre koruması sürdürülebilir kalkınmanın birbirine bağlı ve karşılıklı olarak güçlendirici sütunları olarak kabul edilmektedir (Handl, 2012).

Karbon vergileri gibi Pigou'cu kamusal çözümlerin yanında emisyon ticareti sistemleri gibi Coase'cu piyasa çözümleri önerilmekte ve uygulanmaktadır. Ancak çevre ile ilgili sorunlara odaklanan bu çabalar gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını içermediği gibi bu türden uygulamalar söz konusu ülkelerin kalkınmasındaki finansman sorunlarını da derinleştirme potansiyeline sahiptir. Bu uygulamaların geliştirilmesi çabaları yanında gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarının finansman arayışlarına çözüm olarak küresel ve bölgesel fonlar da tesis edilmiştir. Aşağıda Atkinson (2004)'un inovatif kaynak önerilerini derlediği tabloda kalkınmanın finansmanına ilişkin tartışmaya açık seçeneklerden bazıları görülmektedir.

Tablo: Kalkınma Finansmanı İçin Önerilen Kaynaklar

Finansman Kaynağı	Açıklaması
Küresel Çevre Vergileri	Karbon içeriklerine göre hidrokarbon yakıtların kullanımına ilişkin bir vergiye özel atıfta bulunularak, çevresel dışsallıklar üreten mallar üzerindeki vergi.
Döviz İşlemleri Vergisi (Tobin Vergisi)	Tanımlanacak bir dizi işlemi (spot, vadeli, vadeli, takas ve diğer türevler) kapsayan, ulusal veya piyasa bazında toplanan döviz işlemleri üzerinden alınan vergi.
Yeni Özel Çekme Haklarının Tesisi (SDR'ler)	Donör ülkelerin SDR tahsislerini geliştirmeyi finanse etmek için kullanılabilir hale getirmesiyle, kalkınma amacıyla SDR'lerin oluşturulması.
Uluslararası Finansman Fonu	Bağışçı ülkeler tarafından en yoksul ülkelere garanti edilen uzun vadeli, ancak şartlı finansman.
Kalkınma İçin Artan Özel Bağışlar	Özel kişiler ve şirketler tarafından yapılan hayır amaçlı bağışlar. Kalkınmanın özel finansmanını destekleyecek önlemler: vergi teşvikleri, küresel fonlar, kurumsal bağışlar ve İnternet.
Küresel Piyango veya Küresel Primli Tahvil	Gelirlerin ulusal katılımcılar ve BM ile birlikte kurulmuş bağımsız bir vakıf arasında paylaşıldığı, ulusal devlet tarafından işletilen ve devlet lisanslı piyangolar aracılığıyla yürütülen küresel piyango. Piyango ödüllü ulusal tahvillere paralel küresel primli tahvil.
Göçmenlerden Gelen Artan Havaleler	Vergilendirme için ikamet yerine lojistik (havale maliyetlerinin düşürülmesi), mali kurumlar (ülkeye geri dönüşün teşvik edilmesi) ve vatandaşlık esasının benimsenmesi.

Kaynak: (Atkinson, 2004)

Sandmo (2004) küresel çevre vergisi önerisini değerlendirirken öncelikle kamuoyunu giderek daha fazla endişelendiren iklim dışsallıklarını kontrol etmek için küresel çevre vergilerinin ekonomik gerekçesinin çok güçlü olduğunu belirtmektedir. Söz konusu vergiler, küresel ortak malların kullanım ücretleri olarak görülebileceğinden, gelirin küresel kalkınma amaçlarına tahsis

edilmesi için güçlü bir ahlaki temel de bulunmaktadır. şu anda bu tür küresel vergilerin uygulanmasının gerçekçiliğine ilişkin yaygın bir karamsarlık bulunmaktadır; ancak, gelirin kalkınma amaçlarına tahsis edilmesi aslında bunların siyasi kabul edilebilirliğini artırabilir. Bu vergi türünün gelir potansiyeli büyük görünmektedir. Mütevazı oranlarda bile küresel bir karbon vergisi tek başına Binyıl Kalkınma Hedeflerini finanse etmek için yeterli gelir sağlayabilir ve önemli bir çevresel iyileştirme elde etmek için tasarlanmış daha yüksek bir vergi oranıyla potansiyel daha da artırılabilir. Eğer böyle bir vergi sistemi uygulanabilirse, uluslararası çifte temettüden söz etmek mümkün olacaktır. İlk olarak, küresel çevrede bir iyileşme olacaktır. İkincisi, ekonomik kalkınmaya artan bir kaynak akışı olacak ve şu anda kalkınma yardımını finanse etmek için kullanılan diğer vergilerin çoğuna kıyasla daha düşük marjinal bir kamu fonu kaynağı olacaktır. Bu argümanın, küresel kamusal malları ve dışsallıkları içeren tüm sorunların doğasında var olan bedavacılık sorunlarının üstesinden gelmek için yeterince ikna edici olup olmadığı ise belli değildir (Sandmo, 2004). Tabloda yer alan diğer önerilerin de farklı derecelerde uygulama zorlukları kolayca anlaşılabilir. Ancak artan küresel iş birliği bazı gelişmeler sağlamıştır.

D'Adamo ve diğerleri, 2022 yılında yayınladıkları çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinde kişi başına milli gelir ile sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasından seçilen ekonomik nitelikteki hedefler arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu ancak bazı ülkelerin görece büyümede sürdürülebilirliği dikkate almada düşük performans gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Sürdürülebilirliğin dikkate alındığı bir büyümenin hedeflenmesi gereği vurgulanmıştır. Aynı zamanda sürdürülebilirliğin ancak küresel ilerlemeyle sağlanabileceği gerçeğinden hareketle Avrupa'nın dünyadaki en fakir ülkelere desteği teşvik etmesi ve bu ülkelerin yaşam koşullarını iyileştirmelerine izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu zorlu amaca ulaşmak için paylaşılan değer kavramını teşvik etmek ve onu yalnızca gelecek nesilleri desteklemek için değil, aynı zamanda bugün gelişmek için daha az fırsata sahip olanları da kapsayacak şekilde genişletmek gerekiyor. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma için COP26'nın hedeflerinin bazı büyük aktörlerin politika yapıcılarını ekonomik spekülasyonlarını sınırlamaya zorlamalıdır çünkü bunlar çıkarlarını küresel olarak sosyal yoksullaşmaya yol açan doğal kaynakların uygunsuz kullanımına dayandırmaktadırlar.

Galeotti & Lanza 1999 yılında yaptıkları gelişmekte olan ülkeleri kapsayan çalışmada azalan marjinal kirlilik eğilimine rağmen gelecekteki küresel emisyonların artacağını tahmin etmişlerdir. Tahminlerinde yanılmayan çalışmada bazı önerilerde de bulunulmuştur. Politika uygulamaları açısından kişi başına düşen gelirden bir artış varken CO2 emisyonlarını azaltmaya yönelik önlemlerin alınması gerektiği sonucunu çıkarmışlardır. Bu öneri elbette yeterli olmayacaktır. Önerilerin devamında çok sayıda Non-Annex I ülkesinin sanayileşmenin eşiğinde olduğu göz önüne alındığında, Annex I ve Non-Annex I ülkeleri arasında sağlıklı bir iş birliğine ulaşmak için etkin teknolojik iş birliği yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tür politika önlemlerinin yokluğunda, Non-Annex I ülkelerinin hükümetleri mevcut teknoloji ile kişi başına düşen gelirden artış sağlamaya çalışacak ve bu da genel CO2 emisyonlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

En önemli konulardan birisi olan iklim finansmanı, BM iklim diplomasinin merkezinde yer almaktadır. Küresel iklim müzakerelerinde bir dönüm noktası olarak 2009 Kopenhag Konferansı Yeşil İklim Fonu'nun (GCF) kurulmasını önermiştir. 2010 yılında kurulan bu yeni fon, gelişmekte olan ülkelerde iklimin korunması ve iklim uyumu ile ilgili proje, program, politika ve diğer faaliyetleri desteklemek ve bu bölgelerde temiz teknolojilerin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca Kopenhag'da gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin iklim

değişikliğine karşı önlem almasına yardımcı olmak amacıyla 2020 yılına kadar 'yeni' ve 'ek' fonlar yoluyla yılda 100 milyar ABD doları seferber etmeyi taahhüt etmiştir. 1991 yılında kurulan Küresel Çevre Fonu (GEF) ise diğer bir finansman aracı olarak uluslararası çevre yardımı için yürürlüktedir. Her iki fon da gelişmekte olan ülkelerdeki çevresel faaliyetlere mali destek sağlayan uluslararası çevre yardım programlarıdır; her ikisi de ulusal ve uluslararası düzeylerdeki faaliyetler yoluyla ek kamusal ve özel finansmanı harekete geçirmeye çalışmakta ve her ikisi de iklim değişikliğini ana yardım alanı olarak görmektedir (Cui, Sun, Song & Zhu, 2020). Finansman kaynakları oluşturma çabaları bunlarla sınırlı olmayıp Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında olduğu gibi Dünya Bankası tarafından farklı kaynaklar kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği de Avrupa Yeşil Mutabakatını devreye sokarak önemli adımlar atmıştır. Avrupa Komisyonu, AB'nin iklim, enerji, ulaşım ve vergilendirme politikalarını net sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine kıyasla 2030 yılına kadar en az %55 azaltmaya uygun hale getirmek için bir dizi öneriyi kabul etmiştir. Ayrıca emisyon ticaretine ilişkin yeni ve daha sıkı kurallar getirerek genişletilmiştir. Bununla birlikte Sosyal İklim Fonu kurulmuştur (European Commission).

Bu çalışmanın temel amacını oluşturan zamanlar arası dışsallıkların çevre ile ilgili küresel eylemlerde dikkate alınması gereğinin meşruiyeti aslında teorik ve pratik olarak açıktır. Önerilen çözümlerin bir kısmı hayata geçmiş olsa da bugün çalışmanın başında Şekil 1 ve Şekil 2'de gösterildiği gibi çevre sorunları azaltılabilmemiş değildir. Ayrıca bu çözümler gelişmiş ülkelerin maliyetlere katlanmadaki isteksizliği nedeniyle gecikmektedir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında düzenlenen 27. Taraflar Arası Konferansı (COP27) bu konunun gelişmekte olan ülkeler tarafından haklı olarak seslendirildiği görülmektedir. Bu zirvede gelişmekte olan ülkeler küresel iklim krizi nedeniyle uğradıkları ekonomik kayıpların iklim krizinin ortaya çıkmasında tarihsel sorumluluğu en fazla olan gelişmiş Batı ülkeleri tarafından tazmin edilmesini talep etmiştir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin COP27'deki en önemli talepleri Kayıp ve Zarar Mekanizmasına fon ayrılması oluşturuyor. AB ise bu talebi biraz zorla da olsa kabul etmiş görünüyor (Euronews, 2022).

Sonuç

Çevre konusu ulusal boyutu aşan bir problem olduğundan küresel bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bu düzlemde ele alındığında ise negatif dışsallığın maliyetine kimin katlanacağı sorusu önem kazanıyor. Kimin ve ne şekilde bu maliyeti üstleneceği sorusu aslında çevre ve ekonomi tartışmalarının cevap bulunamayan sorusunu oluşturuyor. Bu soruya adil ve etkin bir cevap bulunamaması durumunda bir yandan çevrenin korunması güçleşirken diğer yandan eşitsizliklerin sürdürüldüğü dünyada bugünkü maliyetlerin çok daha üzerinde bir sosyal maliyetle karşılaşılabılır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin de çıkarına olan bir mali dayanışma sisteminin ele alınması kaçınılmaz görünmektedir.

Bugünkü çözümlerde çevre ile ilgili sözleşmeler kalkınmanın maliyetini artırmaktadır. Aslında daha önce dikkate alınmayan çevrenin bir maliyet olarak giderek daha fazla ekonomik süreçlere dahil edilmesi söz konusudur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmanın finansmanı için kaynaklar yetersizken çevre ile ilgili getirilmek istenen kurallar yetersiz kaynakları daha da daraltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin daha yeni teknolojileri kullanabilmesi için gelişmiş ülkelerle iş birliği yapmaları gerektiği sonucunu çıkaran Galeotti & Lanza (1999) bu görüşlerinde haklı olmakla birlikte bu iş birliğinin gelişmiş ülkelerin lehine çalışan bir ticaret fırsatına

dönüşmesi engellenmelidir. Çevre konusundaki iş birliğinin bu türden suistimallerin önüne geçecek mekanizmalar oluşturulmazsa gelişmişlik farklarının kapanmasını engelleyen bir yapıya dönüşmesi kaçınılmazdır. Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan dramatik gelişmişlik farkları devam etmekte ve bu farkları kapatabilen Güney Kore gibi örneklerin nadir olması bu konuda dikkatli olmayı gerektirmektedir. Kalkınmayı bir hak olarak tespit etmenin yeterli olmayacağı açıktır. Bu yaklaşım kalkınmada fırsat eşitliğini göz ardı edebilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin çevresel açıdan sürdürülemez bir noktaya ulaştıktan sonra dışsallıkların içselleştirilmesi de küresel çevre sorunlarını azaltmada yetersiz kalabilecektir. Temiz enerji ve teknolojik yeniliklerin sağladığı yararların yanı sıra getirdiği yeni maliyetler kalkınma aşamasındaki ülkeleri dezavantajlı konumda bırakmaktadır. Çevrenin sürdürülemez noktaya gelene kadar gelişmiş ülkeler tarafından herhangi bir maliyete katlanmadan ve zararlarını telafi etmeden kalkınma ve büyüme çabaları söz konusuysen sürdürülemez noktaya geldikten sonra alınacak önlemlerin maliyetlerine gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle aynı oranda tabi olması adil görünmemektedir. Zamanlar arası dışsallık olarak iki yüz yıllık bir döneme yayılabilecek bu olgunun ortaya çıkmasında gelişmiş ülkelerin sorumlulukları daha fazla üstlenme çabası göstermeleri insani değerler açısından gereklidir. Nitekim çevre ve kalkınma sorunlarının çözümü kadar bu sorunların adil temeller üzerinde çözülmesi de önemlidir. COP27 Zirvesi bu perspektifin ilk defa gündeme getirilmiş olması bakımından önemlidir. Bunun gelecekteki iklim değişikliği maliyetlerinin paylaşımı tartışmalarında kilit noktalardan biri olması muhtemeldir. Gelişmiş ülkelerin iklim sorunlarının finansmanında daha fazla sorumluluk alıp almayacakları ise çevre konularının ötesinde güç ilişkileri tarafından belirlenecek gibi görünmektedir.

Kaynaklar

- Atkinson, A. B. (2004). Innovative sources to meet a global challenge. In A. B. Atkinson (ed.), *New Sources of Development Finance*, Oxford, 1-16.
- Barbier, E. B. & Burgess, J. C. (2015). Sustainable development: an economic perspective. in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Second Edition), Vol:23, 824-827.
- Blewitt, J. (2015). Sustainability: A dialog of values. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd ed., 23, 794-800.
- Bruckner, B., Hubacek, K., Shan, Y. et al. (2022). Impacts of poverty alleviation on national and global carbon emissions. *Nature Sustainability*, 5, 311–320.
- Cui, L., Sun, Y., Song, M. & Zhu, L. (2020). Co-financing in the green climate fund: lessons from the global environment facility, *Climate Policy*, 20:1, 95-108.
- D'Adamo, I., Gastaldi, M., Morone, P. (2022). Economic sustainable development goals: assessments and perspectives in Europe. *Journal of Cleaner Production*, Article 131730, 354, 1-8.
- Della Porta, D. & Keating, M. (2008). (eds.), *Approaches and methodologies in the social sciences: A pluralist perspective*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Eichhorn, W., Spremann, K. (1982). Efficient pricing of natural resources and intertemporal externalities. In: Eichhorn, W., Henn, R., Neumann, K., Shephard, R.W. (eds) *Economic Theory of Natural Resources*. Physica, Heidelberg.
- Euronews (2022). COP27'de iklim tazminatı adımı: AB, Kayıp ve Zarar fonu kurulmasını 'şartlı' kabul etti, <https://tr.euronews.com/2022/11/18/cop27de-iklim-tazminati-adimi-ab-kayip-ve-zarar-fonu-kurulmasini-sartli-kabul-etti>
- European Commission, A european green deal, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Galeotti, M., Lanza, A. (1999). Richer and cleaner? A study on carbon dioxide emissions in developing countries. *Energy Policy*, 27(10), 565-573.
- Handl, G., (2012). Declaration of the united nations conference on the human environment (Stockholm Declaration), 1972 and the rio declaration on environment and development, 1992. *United Nations Audiovisual Library of International Law*.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- Hickel, J. (2021). *Çoğu zarar azı karar: Dünyayı küçülme kurtaracak*. çev. Deniz Keskin, İstanbul: Metis Yayınları,
- McKittrick, R. (2011). A simple state-contingent pricing rule for complex intertemporal externalities. *Energy Economics*, 33, 111–120.
- Neuman, W. L. (2011). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*, 7th ed., Boston, Pearson.
- Pearce, D. (2002). An intellectual history of environmental economics, *Annual Review of Energy and the Environment*, 27, 57-81.
- Sandmo, A. (2004). Environmental taxation and revenue for development. In A. B. Atkinson (ed.), *New Sources of Development Finance*, Oxford, 33-57.
- Statista, <https://www.statista.com/statistics/264699/worldwide-co2-emissions/>

- Stern, D. I. (2004). Economic growth and energy. *Encyclopedia of Energy*, 2 (00147), Elsevier, 35-51.
- Thompson, J. (2001). Environmentalism: Philosophical aspects, in N. J. Smelser and P. B. Baltes (ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, (Oxford: Pergamon), 4679–4685.
- UNFCCC (2022a), Timeline - 25 years of effort and achievement, <https://unfccc.int/timeline/>
- UNFCCC (2022b), Parties & observers, <https://unfccc.int/parties-observers>
- Wirl, F. (2014). Taxes versus permits as incentive for the intertemporal supply of a clean technology by a monopoly, *Resource and Energy Economics*, 36,248–269.

ISSN: 2149-5203

MAD
Maliye Araştırmaları Dergisi

Adres: Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, Esentepe Kampüsü 54187
Sakarya / Türkiye

maliyearastirmalari@sakarya.edu.tr

Tel: +90 (264) 295 6357

Fax: 0 (264) 295 5562